

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

İBNÜ'L-ESÎR'İN (1160–1232) *EL-KÂMİL*
FİT-TARİH ADLI ESERİNE GÖRE HAÇLI SEFERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Kasım ŞULUL

Hazırlayan
Hacı Mehmet ALTUNTAŞ

ŞANLIURFA

2007

ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Kasım ŞULUL danışmanlığında, Hacı Mehmet ALTUNTAŞ'ın hazırladığı “İbnü'l-Esîr'in (1160–1232) *El-Kâmil Fi't-Tarih* Adlı Eserine Göre Haçh Seferleri” konulu bu çalışma 22/06/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Kasım ŞULUL

Üye : Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Üye : Doç. Dr. Abdullah EKİNCİ

Bu Tezin İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Prof. Dr. Zuhul KARAHAN KARA

Enstitü Müdürü

Bu Çalışma HÜBAK/DPT/TÜBİTAK Tarafından Desteklenmemiştir.

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
İBNÜ'L-ESİR'İN HAYATI VE ESERLERİ	6
A. Hayatı	6
B. Eserleri	7
1- <i>el-Kâmil fi't-Tarih</i>	7
2- <i>et-Tarihu'l-Bâhir fi'd-Devleti'l-Atabekiyye</i>	8
3- <i>Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahabe (Ahbarü's-Sahabe)</i>	8
4- <i>el-Lübab fi Tehzibi'l-Ensab</i>	8
İKİNCİ BÖLÜM	9
EL-KAMİL Fİ'T-TARİH'E GÖRE HAÇLI SEFERLERİ	9
A. İbnü'l-Esîr'in Haçlı Seferlerine Yaklaşımı	9
B. <i>el-Kâmil fi't-Tarih</i> 'te Konu Edilen Haçlı Olayları	13
C. <i>el-Kâmil</i> 'de Yer Alan Belli Başlı Olayların Değerlendirilmesi	25
1. Haçlılarla İlk Karşılaşma: "Frankların Antakya'yı İşgali"	25
2. Kudüs'ün Haçlılar Tarafından İşgali	29
3. Kudüs'ün Selâhaddîn Tarafından Fethi	31
D. İbnü'l-Esîr'in Gözlem ve Tespitlerinde Haçlı Değerlendirmesi	35
SONUÇ	43

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
b.	: bin/ibn (oğlu)
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
d.	: Dođum tarihi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi
<i>el-Kâmil</i>	: <i>el-Kâmil fi't-Tarih</i>
H.	: Hicrî
Ktp.	: Kütüphane
M.	: Miladi
s.	: Sayfa

ÖNSÖZ

Haçlı seferleri, meydana geliş süreçleri ve sonuçları itibarıyla etkisini yüz yıllardır sürdürmesi nedeniyle araştırmaya değer bir problem olarak ortada durmaktadır. Buna karşın konu üzerinde memleketimiz özelinde değerlendirildiğinde çok fazla çalışmanın yapılmadığı görülecektir. İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Tarih* adlı eseri, bir kısmı yazarın yaşadığı dönemde meydana gelmiş olması itibarıyla Haçlı seferlerini konu alan bölümleri bu alanda yapılacak araştırmalar için özellikle önemli bir kaynaktır. İslâm tarihi yazıcılığı geleneğinin önemli temsilcilerinden birisi olan İbnü'l-Esîr'in, sahasında başyapıtlardan birisi olarak kabul edilen, *el-Kâmil fi't-Tarih* adlı eserini Haçlı seferleri bağlamında araştıracağız. Konumuz yazarın Haçlı seferlerini işleyiş tarzı ve ortaya koyduğu bilgilerin değerlendirilmesi olacaktır.

Amacımız *el-Kâmil*'de Haçlı seferleri konularının işleniş biçimini, yazarın bu seferlere yaklaşımını ve hangi konulara değindiğini ortaya çıkarmaya çalışmak olacaktır. Ayrıca yazarın konulara eserinde yer veriş biçimi ve içeriği bazı yönleriyle diğer eserlerle karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Bunun yanında bu seferlerin mahiyeti hakkında da bilgi verilmeye çalışılacaktır. Çalışmamız, *el-Kâmil fi't-Tarih* üzerinde yoğunlaşacaktır. Bu bağlamda Haçlı seferlerinin kitapta yer almasını birçok yönüyle değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Yazdıklarından yola çıkılarak yazarın düşünceleri Haçlı seferleri bağlamında incelenecektir. Eserde yer alan Haçlı olaylarının neler olduğu belirlenecektir. Kullanacağımız bilgileri *el-Kâmil* üzerinden elde etmeye çalışacağız. Bunun yanında karşılaştırmalar için farklı kaynaklara da başvuracağız.

Araştırmamız bir konunun çeşitli kaynaklara başvurularak tahlili ve o kaynaklara dayanılarak bir sonuca varılması tarzında değildir. Bu sebeple tezimizde geniş bir literatür tarama yoluna gidilmemiştir. Araştırmanın hedefi ve mahiyetinden dolayı bir eser üzerinde yoğunlaşmıştır.

Temel kaynağımız -Türkçeye de çevirisi yapılan- *el-Kâmil fi't-Tarih*'tir. Bunun yanında Haçlı seferleri tarihini kuşatıcı bir bütünlük içerisinde doyurucu bir içerikle ele alan ve Türkçemize de çevrilmiş olan Steven Runciman'ın "Haçlı Seferleri Tarihi" adlı eserini yapacağımız karşılaştırmalar için kullanacağız.

Kaynaklar konusunda değinilmesi gereken başka bir husus ise konu üzerinde yazılan eserlerin tamamının akademik sahanın içerisinde yer almamasıdır. Haçlı seferlerinin tarihe mal olmuş olayları ve kahramanları, roman, öykü ve daha başka

çalışmalarla da ele alınmıştır. Haçlı seferleri tarihi bir konu olmasına karşın hala güncelliğini korumakta ve konu üzerine ortaya konan eserler geniş okuyucu kitlelerince rağbet görmektedir. Bu bağlamda yazılan eserlerin bazıları tarafımızdan okunup değerlendirilmişse de genel muhtevalarının bilimsel boyuttan yoksun olması nedeniyle çalışmanın kaynakları arasında bunlara yer verilmemiştir.

Araştırmamız bir giriş ve iki bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde yazarın hayatı, eserleri araştırılacaktır. Bu bölüm kısa ve öz tutulacaktır. Çalışmamız özde İbnü'l-Esîr'in Haçlı seferlerini konu alan ilgili eserin bölümleriyle sınırlıdır. Bu bağlamda *el-Kâmil* hakkında kısa ve öz bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

Araştırmamızın asıl omurgasını ikinci bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde yazarın Haçlı seferlerine bakışını esere bağlı kalarak tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca İbnü'l-Esîr'in gözlem ve tecrübelerine dayanarak Haçlı kişiliği üzerinde de bir kısım değerlendirmelerde bulunulacaktır. Belki bir ölçüde psikolojik ve sosyal yönden de değerlendirmeler ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu değerlendirme ve gözlemler bize son derece faydalı bilgiler sunmanın yanında o dönemde meydana gelen hadiselerin toplumlar üzerindeki etkisini ve birey olarak insanların ortaya çıkan yeni durumlara karşı tutumlarını öğrenme fırsatı verecektir.

İkinci bölümde yazarın Haçlı seferleriyle ilgili olan ve yıllara yayılmış bir şekilde *el-Kâmil*'de yer alan olaylar başlıklar halinde verilecektir. Bu, yazarın üslubunun bizim tarafımızdan takip edilmesi anlamına da gelmektedir. Yazar, kronolojik bir düzen içinde elindeki bilgilere bir dizi başlıklar altında sıralayıp anlatmıştır. Bu başlıklar dışında yazarın her yılın belli başlı olaylarının anlatıldığı bölümlerin sonunda verdiği "çeşitli olaylar" başlığı altında aktarılan bir kısım olaylar da eserde mevcuttur. Biz genel olarak yazarın kitabına konu başlığıyla aldığı olayları aktarmayı tercih ettik.

Sonuç bölümünde çalışma dolayısıyla konu hakkında edindiğimiz bilgiler harmanlanarak hem yazarın konu muvacehesinde yazdıkları, hem de yaşanan olaylar hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Araştırmam boyunca katkılarını esirgemeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Kasım Şulul'a ve bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Hacı Mehmet ALTUNTAŞ

GİRİŞ

Dini kaynaklar, İnsanlık tarihindeki ilk çatışmayı Âdem'in iki oğlu Habil ve Kabil'in kendi aralarındaki mücadeleleriyle başlatırlar. Hikâyenin kahramanları gerçekte insan soyunun belirgin özelliklerinden biri olan çatışmacılığı iyi bir şekilde örnekler. Habil ve Kabil'in çatışmasında ilahi sınama, insanın kendi doğasında var olan kıskançlık ve çekememezliği körükleyen bir özellik taşır. Kurbanı kabul edilmeyen kardeş diğeriyle kavgaya tutuşmaktadır.

İlahi metinlerin hikâyesini anlattığı toplumların mücadelelerinde dikkati çeken husus meydana gelen olayların dini niteliğidir. Özellikle Peygamberleri öne çıkarılarak anlatılan eski kavimlerin Kur'an'da geçen kıssaları bu gerçeği destekler. Bu noktadan hareketle ilk elden dinin inanlık tarihindeki çatışmalara sebep olduğu ileri sürülebilir. Buna karşın toplumlar arası ya da aynı toplum içindeki çatışmaları açıklamada inancın yegâne etken olduğunu söylemek, bu olayları anlamada yeterli olmayabilir. Birçok neden ayrı ayrı savaflara neden olabildiği gibi bunların birkaçının bir araya gelerek de savaflara yol açtığını söylenebilir. Dinin savaflar için bir neden olduğu da ileri sürülebilir. Tarihte aynı dine mensup insanların kendi aralarındaki çatışma ve savafları da olmuştur. Buna mukabil temelinde dinin bulunduğu ve bizzat dini hedefleri gerçekleştirmek için yapılan savaflar da söz konusudur.

Haçlı seferlerinin gerçek niteliği oldukça karmaşık bir konudur. Kullanılan semboller, katılımcılar ve başlangıçtaki düzenleyici kişilerin kimliği, bunun bizatihi dini bir sefer olduğunu gösteriyor gibidir. Haçlıların Avrupa'da içinde buldukları sosyal ve iktisadi durumu dikkate alan bazı araştırmacılar bu seferlerin din dışında da bir kısım nedenlerinin olduğunu ve hatta bunların daha önemli etkenler olduğunu ileri sürerek dini niteliği ikinci plana itmektedirler.

Haçlı seferlerine katılanlar için meşruiyet sağlayan en önemli etken Hz. İsa'nın doğup büyüdüğü Kudüs şehridir. İlahi dinler için kutsal bir mekân olan Kudüs ve çevresi Hıristiyanlar için tövbelerin kabul edildiği, günahların bağışlandığı hac mekânıdır. Hz. İsa'nın doğduğu Bethlehm'deki mağara, Zeytun dağı, Gethsemane bahçesi ve Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği yerler hacı olmak isteyen Hıristiyanların ziyaret

etmeleri gereken yerlerdir.¹ Bunun böyle olması uzun bir yolculuğu gerektiren hac yolculuğunun gerçekleşmesini şart koşuyordu. Kudüs'ün Müslümanların elinde bulunmasından başka hac yolları Hıristiyanlar için güvenli değildi. S. Runciman, Haçlı seferlerinin öncesindeki durumu şöyle tarif etmektedir: “Hac trafiği hiçbir zaman tıkanmamıştı; fakat şimdi çok güçleşmişti. Kudüs'te Hıristiyanların günlük hayatı, Artuk'un ölümüne kadar değişmemiş görünüyor. Filistin, burada Türkler ve Mısırlılar gerçekten mücadele etmeye başlayıncaya kadar, genellikle sakindi. Fakat Anadolu şimdi ancak silahlı bir maiyetle geçilebilecek durumdaydı. Böyle yapıldığı hallerde bile tehlike bütün yollarda beklemekteydi. Savaşlar ve düşmanca davranan memurlar yolcuları ekseriya yolundan etmekteydiler. Suriye'de durum daha iyi değildi. Her tarafta yolları eşkıya kesiyordu. Her küçük şehir hâkimi seyyahtan vergi, haraç koparmaya bakıyordu. Bütün bu güçlükleri yenmeye muvaffak olan hacılar batıya yorgun ve fakirleşmiş olarak dönüyorlardı. Bunların hikâyeleri korkunç maceralarla doluydu.”² Bu durum kaçınılmaz olarak yolların selamete çıkarılmasını zorunlu kılmaktadır. Kudüs yolcularını Sefere çağıran din adamlarına haklılık payesi veren iyi bir malzeme oluşturmaktadır. Bu nedenledir ki Haçlılar daha çok kara yollarını tercih edecek ve bu yolları güvenli kılmaya çalışacaklardır.

Türklerin Anadolu topraklarını düzenli bir şekilde³ ele geçirmeye başlamaları ve Bizans İmparatorluğu'nun bu durumda çaresiz kalışı Haçlıları harekete geçiren en önemli etken olarak görünmektedir. “Malazgirt Savaşı Bizans tarihinin kesin felaketi idi. Bizzat Bizanslılar da bu hususta teselli hülyalarına dalmaktan uzaktılar. Muahhar Haçlılar, Bizans'ın Hıristiyanlığın koruyucusu olmak iddiasını savaş meydanında yitirdiği fikrindeydiler. Malazgirt, işe batının müdahalesine hak verdimişti.”⁴ Malazgirt'le birlikte artan bir seviyede devam eden Türklerin Anadolu'ya ilerleyişleri zamanla Bizans imparatorluğu'nun çaresiz kalacağı bir hale dönecektir.

Sayıları yüzlerce, hatta binleri bulan vaizin Papa'nın emriyle⁵ Avrupa şehir, kasaba ve köylerini dolaşarak halkı Kutsal Topraklar'ın özgürlüğü için savaşmaya ve

¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1998, I, 30.

² S. Runciman, I, 61.

³ S. Runciman, I, 51.

⁴ S. Runciman, I, 50.

⁵ Rodney Stark, *Tek Gerçek Tanrı, Tek Tanrıcılığın Tarihsel Sonuçları*, çev. Çiğdem Özür, İstanbul 2005, s. 182.

maddi destekte bulunmaya çağırın gayretleri, dini nitelikte bir savaşı doğurmaktaydı.⁶ Haçlı seferleri olarak andığımız savaşlar, Avrupalıların, kutsal saydıkları Kudüs ve civarını “kâfir” Müslümanlardan temizlemek ve hac yollarını emniyete almak maksadıyla, İslâm dünyasına karşı uzun ve meşakkatli bir mücadelesidir. Sıradan Avrupalıyı Kutsal Topraklar’a savaşa çağırın Hıristiyan din adamlarının, “günahkârların kanyla yıkanın”, “inançsızları öldürün” ve “İsa’nın öcünü alın”⁷ gibi vaazları, onların niyetini açığa vurmaktadır.

Hıristiyan dini düşüncesinde başlangıçta hoş görülmeven savaş mefhumu, zaman içerisinde değişime uğrayarak özellikle de Kudüs yolcuları için savaşın bir erdem sayılması, bu uğurda ölenlerin de tüm günahlarından arınmış olacakları kabul görmeye başladı.⁸ Bu aynı zamanda Hıristiyan ilahiyatının da savaş konusunda yeni içtihadı anlamına gelmekteydi. Barışın ve hoşgörünün sembolü olan İsa’nın takipçilerinin tarihin en kanlı katliamlarına girişecekleri savaşlar için uğraşlarının hepsinin kutsal sayılması ve sevaba tahvil edileceği düşüncesi tamamıyla Haçlı seferlerine çağırının başlangıcında ortaya atılan yepyeni bir düşünceydi.

Haçlı seferlerinin bizzat başlatıcısı olarak bilinen ve bunun için büyük gayret gösteren Papa Urbanus, 1095 yılı Kasımında yaptığı bir toplantıyla Batılıları Doğu Hıristiyanlık âlemine yardıma, Türklerin saldırılarına ve kutsal yerlere hakaret etmelerine özellikle de Kudüs’ün kutsallığına dikkat çekerek bütün batılıları zengin ve fakir ayrımı yapmadan doğuya sefere çağırıldı.⁹ Doğuya yapılacak seferlere katılanların günahlarının affedileceğini ve hedefin bizzat Kudüs olduğunu bu toplantıda belirten Papa, Psikopos Ademar’ı temsilcisi olarak seferin yönetimiyle görevlendirdi.¹⁰ Papanın bu çağırısına Avrupa’ya dağılan vaizler yaygınlık kazandırdılar. Çağrı, büyük rağbet gördü.¹¹ Vaizlerin önde gelenlerinden biri olan ve Haçlı seferlerinin başlamasında ve devamında emeği olan Pierre l’Hermite’in Doğuya olan hareketinden önce ulaştığı Köln şehrinde yanında bulunanlara bakıldığında hareketin ne kadar da kitlesel olduğu görülecektir. “Yanında toplanan muazzam ve her cins insandan müteşekkil galeyen halindeki kitle, çok muhtelif menşe’li idiler. Bunlardan bazıları yanlarında karılarını,

⁶ R. Stark, s. 172

⁷ R. Stark, s. 182.

⁸ S. Runciman, I, 66.

⁹ S. Runciman, I, 84.

¹⁰ Albrecht North, *Müslümanlıkta ve Hıristiyanlıkta Kutsal Savaş ve Mücadele*, çev. İhsan Çatay, İstanbul, 1999, s. 147.

¹¹ S. Runciman, I, 89

bazıları çocuklarını da getirmişlerdi. Çoğunluğu köylüler teşkil etmekle beraber aralarında şehirliler, şövalye ailelerinin küçük erkek çocukları, bir zamanlar eşkıyalık etmiş kimseler ve gerçek caniler de vardı. Bunları birbirine bağlayan yegâne unsur dini taassuplarıydı. Pierre I’Hermite’e refakat etmek için hepsi de sahip oldukları her şeyi terk etmiş, arkalarında bırakmışlardı.”¹² Görüldüğü gibi çağrıya icabet edenlerin ekserisinin batılı profesyonel savaş şövalyelerinden oluşmaması, bizzat savaşa katılanların her sınıf ve meslekten kişilerin, kadın ve çocukların yoğunluğu “Papa’nın din için savaş çağrısının kendilerine yapıldığının hissedilmesidir.”¹³

“Büyük hükümdarların kendilerini bu işten uzak tutmak eğilimlerine rağmen, batı şövalyeleri kutsal savaş çağrısına şevkle icabet etmekteydiler. Bunları harekete geçiren amiller kısmen gerçek dini mahiyetteydi. Bunlar birbirleriyle savaşmış olmaktan utanıyorlardı; haç için savaşmak istiyorlardı.”¹⁴ Kutsal savaşların idaresini üzerine alan Papalık, savaşçılara günahlarının affının yanında zapt ettikleri arazileri de vaat etmekteydi. Bu vaat özellikle miras geleneği gereğince savaşa katılanların ikinci ve sonraki evlatların geleceklerini doğuda aramaları için önemli bir etkendi. Batıda bulamadıkları şan, şeref ve parayı doğuda savaşarak elde edeceklerdi. Batılı liderler, ellerindeki varlıkların kısıtlı olması ve daha birçok nedenden ötürü ikinci ve sonraki evlatlara mirastan pay verememekteler ve hanedanlıklarına varis olarak sadece birinci evlatları bırakmaktaydılar.¹⁵

1096 yılında başlayan doğuya seferlerin aslında tam olarak ne zaman bittiği tartışılabilir. Bunun yanında bu seferlere sayı vermek de oldukça zordur. Haçlı seferleri tamlaması, her ne kadar numaralanmış hareketleri çağrışırsa da asıl olarak devam eden bir süreci anlatmaktadır. Her ne kadar Haçlılar organize bir hareket görünümü verse de katılanların niteliği, Avrupa denince bir tek devletten müteşekkil bir yapının bulunmaması ve zamanın diğer şartları dolayısıyla çok da planlı olmayan bir takım hareketlerle karşılaşabilmekteyiz. İlk sefer ve başına gelenler, bunun için iyi bir örnektir. Haçlıların asıl ordusundan ayrı olarak önde giden ve yukarıda da adı geçen Pierre I’Hermite’in topladığı haçlı topluluğu, Türklerin saldırısı ile büyük bir hezimete uğramıştır.¹⁶ Bundan sonraki seferler daha düzenli olmuştur.

¹² S. Runciman, I, 95.

¹³ A. North, s. 113.

¹⁴ S. Runciman, I, 72.

¹⁵ S. Runciman, I, 72.

¹⁶ S. Runciman, I, 103.

Anadolu'ya ilk girişler Bizans imparatorunun desteğini alarak güçlü Haçlı kumandanları önderliğinde alınan toprakların Bizans'a teslimi şartıyla başladı.¹⁷ Suriye topraklarına varmak isteyen Haçlılar için Anadolu'yu geçmek dolayısıyla da Türklerle savaşmak kaçınılmaz bir kaderdi. Onlar bunu büyük kayıplar vererek de olsa göze alıp galip geldiler. Kendileri için bir asırdan fazla ayakta kalacak devletçikler oluşturdular.

Tarihçi İbnü'l-Esîr'in Haçlı seferleri için önemi onun bizzat kendi döneminde cereyan eden olaylara tanıklığı dolayısıyladır. Şüphesiz meydana gelen her olaya şahit değildir. Hem İslâm dünyası, hem de batılılar için önemli bir olayın tarihçi tarafından kaleme alınmış olması, olayların geleceğe aktarılmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Onun yaşadığı dönem Haçlıların zayıflamaya başladığı Müslümanların galip geldiği dönemlere rastlar. Her ne kadar önceki olayları bizzat yaşamış olmasa da özellikle bölgesinde meydana gelen hadiselerde birinci şahıslardan ya da olayı bilebilecek kişilerden bilgiler almış olması, yazdıklarının önemini artırmaktadır. Bu bağlamda yazarın gelişen olaylar hakkındaki gözlem ve yorumları da ayrı bir öneme sahiptir. Bu gözlem ve yorumlar hem dönemin bakış açısını yansıtmakta, hem de bazı olayların günümüzde daha bir anlaşılır olmasına katkı sağlamaktadır. Bizzat yazarın kişisel tutum ve yaşananlar konusundaki yargılarını, eserin kimi bölümlerinde aktardığını dile getirirsek durum daha bir anlaşılır olur.¹⁸

¹⁷ S. Runciman, I, 131.

¹⁸ Ebü'l-Hasen İzzüddin Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybani el-Cezeri, *İslâm Tarihi (el-Kâmil fi't-Tarih)*, çev. Ahmet Ağrakça - Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1987, XI,438.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBNÜ'L-ESİR'İN HAYATI VE ESERLERİ

A. Hayatı

Mayıs 1160'da bugün Türkiye'nin doğusunda bulunan Cizre'de dünyaya gelen Ebü'l-Hasen İzzüddin Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybani el-Cezeri¹⁹, Ebü'l-Kerem Esirüddin'in kendisi gibi ünlü ve İbnü'l-Esîr lakabıyla anılan üç oğlundan biridir.²⁰ Zengiler (1127-1222) yönetiminde bulunan Musul'a yönetici olarak atanan baba, yanında götürdüğü oğullarının öğrenimiyle yakından ilgilenir. Dönemin önemli hocalarından ders aldılar. Her biri kendi sahasında âlim kişiler olarak temayüz ettiler. Ailenin bütün fertleri önemli derecelerde devlet görevlisi olarak çalışmıştır. "Büyük birader Mecdüddîn (d. 606/1239) hem bir yönetici hem bir yazardı. Onun küçük biraderi Ziyaüddîn (d. 637/1239) vezir ve edebiyat kritikçisidir."²¹ Üstlendiği diplomatik görev ve çeşitli vesilelerle Bağdat ve Suriye'ye seyahatlerde bulunmanın yanında hac görevi için Arabistan'da da bulundu.²² İbnü'l-Esîr, 1233 yılında ölünceye kadar hayatının en önemli yıllarını Musul'da geçirdi.²³ Seyahatleri dolayısıyla bulunduğu şehirlerin âlimlerinden ve onların kütüphanelerinden faydalanmayı ihmal etmeyen yazar, aynı şekilde Bağdat'ta da önemli âlimlerle görüşmenin yanında onların kütüphanelerinden faydalandı.²⁴

"Kudüs'ün fethinden sonra 584'te (1188) Dimaşk'ta Selâhaddîn Eyyubî ile görüşen ve Hittin Savaşı'nın cereyan ettiği alanı gezen İbnü'l-Esîr, aynı yıl hükümdarın Antakya Prinkepsliği'ne karşı düzenlediği sefere Musul askerlerinin yanında tarihçi olarak katıldı. Ardından Musul'a döndü ve hayatını Atabek Bedrüddîn Lü'lü'ün himayesinde geçirdi." "*el-Kâmil fi't-Tarih* adlı eseriyle haklı bir üne kavuşan İbnü'l-Esîr aynı zamanda hadiste hafızlık derecesine ulaşmış, hadis usulü, siyer, edebiyat, ensab ve eyyamü'l-Arab'da da üstün sayılmıştır. Evi her zaman âlim ve ediplerle dolup taşardı. Hafızası çok kuvvetli, zeki ve mütevazı bir insandı."²⁵

¹⁹ Ilias Fernini, "Athir (Ibn al-Athir)", *A Bibliography Of Schoolars in Medieval Islam*, s. 20.

²⁰ Abdülkerim Özaydın, "İbnü'l-Esîr", *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 26.

²¹ D. S. Richards, "Ibn Al-Athir", *Encyclopaedia Iranica*, 1996 Costa Mesa, California, VII, 671.

²² Joseph R. Strayer, "Athir" (Ibn Al), *Dictionary of the Middle Ages*, New York 1998, I, 630.

²³ A. Özaydın, "İbnü'l-Esîr", *DİA*, XXI, 26.

²⁴ A. Özaydın, "İbnü'l-Esîr", *DİA*, XXI, 26.

²⁵ A. Özaydın, "İbnü'l-Esîr", *DİA*, XXI, 26.

B. Eserleri

1- *el-Kâmil fi't-Tarih*²⁶

Dünyanın yaratılışından başladığı tarih anlatımına Peygamberler tarihi ve arkasından kadim imparatorluklar ve Arapların tarihiyle devam eder. “Hz. Muhammed’in atalarından, doğumu ve peygamber oluşundan başlayarak hicretten itibaren 628/1230 yılı sonuna kadar meydana gelen olayları kronolojik sırayla anlatır.”²⁷

el-Kâmil, her ne kadar ortaçağın en güvenilir tarih eseri olarak ünlense de²⁸ üzerinde çeşitli tartışmaların olduğu bir eserdir. Araştırmacılar onun bir intihal olup olmadığını dahi araştırmışlardır.²⁹ Üzerinde yapılan çalışmalardan anlaşıldığı kadarıyla eser büyük ölçüde önceki tarih kitapları da taranarak yazılmıştır.³⁰ “*el-Kâmil*, Türk tarihi, özellikle Selçuklular, Haçlı seferleri, Abbasiler ve Moğol istilasası, Musul ve el-Cezire için akla gelen ilk eserlerdendir ve en önemlisi, müellifin yaşadığı bölgenin yarım asırlık tarihi için birinci elden kaynaklık teşkil eder.”³¹

İbnü'l-Esîr'in Haçlı seferleri dolayısıyla yazdıklarını incelerken onun birinci elden aldığı ve kitabına koyduğu bilgilerin önemini daha iyi anlarız. Yazar bizzat olayları yaşayan ve takip eden kişi olarak kendi gördüklerini aktarmanın yanında yaşananlara tanıklık edenlerden de bilgiler almıştır. Kimi zaman yaşanan tarihi bir olayın canlı gözlemcisidir ve olayı başka hiçbir yerde bulamayacağımız güvenilirlikle ve bütün teferruatıyla anlatır.

Onun yazdıklarında dikkati çeken bir husus ise yazılanlar arasında belli düzeyde bir tutarlılığın gözetilmesidir. Bu, özellikle kendi yaşadığı dönem için geçerli olan bir durumdur. Haçlı seferleri özelinde bunu ilgili bölümler boyunca görürüz. Buna rağmen dikkati çeken diğer bir husus ise anlatılan konuların önemleriyle orantılı olarak kitapta yer aldıkları alanların dengeli bir şekilde olmamasıdır. Yazar, bahsettiği olayın büyüklüğü ya da önemini göz önünde bulundurarak konuları değerlendirebilmiş

²⁶ Bkz. Şakir Mustafa, *et-Tarihu'l-'Arab ve'l-Müerrihîn*, Beyrut 1980, II, 111–116; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 138–139; Said Abudülfettah Aşur, “*el-Kâmil fi't-Tarih* li İbni'l-Esîr”, *TI*, II, 906–922; Ahmet Subhi Furat, “*el-Kâmil*’in İstanbul Kütüphanelerindeki Yazma Nüshaları”, *Şarkiyat Mecmuası* VIII, İstanbul 1998, s. 9-16.; Morray, David, “The Annals of the Saljug Turks: Selections from al-Kamil fi't-Ta'rikh” *Journal of Semitic Studies*, c. XLIX, sayı: 2, Oxford 2004.

²⁷ A. Özeydin, “İbnü'l-Esîr”, *DİA*, XXIV,281.

²⁸ Abdülkerim Özeydin, “*el-Kâmil*”, *DİA*, XXIV,281.

²⁹ A. Özeydin, “İbnü'l-Esîr”, *DİA*, XXIV,281.

³⁰ A. Özeydin, “İbnü'l-Esîr”, *DİA*, XXIV,282.

³¹ A. Özeydin, “İbnü'l-Esîr”, *DİA*, XXIV,282.

değildir. Kimi zaman küçük bir kalenin fethedilmesi olabildiğince teferruatlı bir şekilde verilirken, tarih için önemi daha büyük olan bir olayı, başka bir yerde sadece bir değiniyle geçiştirilebilmektedir. Özellikle bu eksikliği, Haçlıların İslâm diyarına ilk gelişleri esnasında yaşananlara ayırdığı bölümlerde görürüz.

Eser incelendiğinde dikkati çeken bir başka husus ise kitabın öneminin sadece yaşanan tarihi olaylar için geçerli olmadığıdır. Yazar, insanlardan kaynaklanan tarihi savaşları ve diğer olayları vermenin yanında meydana gelen doğa olaylarından da bahseder. Meydana gelen depremleri sebep oldukları felaketlerle birlikte aktarır. Bunun yanında yaşanan kuraklıklar da kitapta yerini alır. Yaşanılan kıtlıklardan, kuşatmalardan ve benzeri olaylardan bahsederken, bu esnada oluşan piyasa koşullarında buğday, arpa ve bunlar gibi temel gıda ve tüketim maddelerinin fiyat olarak nerelere kadar yükseldiğini anlatır.³²

2- et-Tarihu'l-Bâhir fi'd-Devleti'l-Atabekiyye³³

İbnü'l-Esîr, bu eserini “Zengiler’in İslâm’a Müslümanlara, ailesine ve şahsına yaptıkları iyilikleri vefa duygusuyla dile getirmek, isimlerini ebedileştirmek ve onları dünyaya örnek bir hanedan olarak tanıtmak amacıyla yazmıştır.”³⁴ Eser, yazarın bizzat kendi müşahedeleri, görgü tanıklıkları ve başkaca eserlerden elde edilen bilgilerle kaleme alınmıştır. Zengi hanedanlığı hakkında önemli bilgilerin yanında dönemin sosyal ve bilim hayatı hakkında da bilgiler içerir.³⁵

3- Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahabe (Ahbarü's-Sahabe)³⁶

Sahabelerin hayatlarıyla ilgili örnekleri arasında önemli bir eserdir.³⁷

4- el-Lübâb fi Tehzibi'l-Ensab³⁸ (Kitab el-Lübâb Muhtasar el- Ensâb li's-Sam'ani)³⁹

Sema'ni'nin Kitabü'l-Ensab'ını gözden geçirerek yazdığı ve üç cilt halinde ihtisar ettiği eserdir.⁴⁰ Bu eser de yine sahabe biyografilerini içermektedir.⁴¹

³² A. Özeydın, “İbnü'l-Esîr”, *DİA*, XXIV, 282.

³³ D. S. Richards, “Ibn Al-Athir”, *Encyclopaedia Iranica*, VII,671.

³⁴ D. S. Richards, “Ibn Al-Athir”, *Encyclopaedia Iranica*, VII,671; A. Özeydın, “İbnü'l-Esîr”, *DİA*, XXI,26.

³⁵ A. Özeydın, “İbnü'l-Esîr”, *DİA*, XXI,27.

³⁶ A. Özeydın, “İbnü'l-Esîr”, *DİA*, XXI,27.

³⁷ A. Afşin Ünal, “İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Tarih* İsimli Kaynak Eserinin Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Bakımından Bir Değerlendirmesi,” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 8, yıl: 1999, Kayseri, s. 115; A. Özeydın, “İbnü'l-Esîr”, *DİA*, XXI,26.

³⁸ A. Özeydın, “İbnü'l-Esîr”, *DİA*, XXI,27

³⁹ Ilias Fernini, “Athir” (Ibn al-Athir), s. 20.

⁴⁰ A. Özeydın, “İbnü'l-Esîr”, *DİA*, XXI,26.

İKİNCİ BÖLÜM

EL-KAMİL Fİ'T-TARİH'E GÖRE HAÇLI SEFERLERİ

A. İbnü'l-Esîr'in Haçlı Seferlerine Yaklaşımı

Haçlı seferlerinin batılı kahramanları için yazarımız, “Franklar” isimlendirmelerini kullanmaktadır. Geniş tutulmuş bir içerikle bütün batılıları içine alacak şekilde “Frank” isimlendirmesini Avrupa insanı için kullanmaktadır. Bu bağlamda Haçlı seferleriyle Ortadoğu topraklarına gelip burada yerleşik olarak kalan ve savaşlara katılan insanlar, Franklar olarak anılırlar. Haç bu seferler için en önemli sembollerden biridir. Bu bağlamda elbiselerine iliştirdikleri haç işaretiyle İslâm topraklarına doğru harekete geçen insanlara hem batılılar hem de Müslümanlar arasında “Haçlılar” denmektedir. Yazarın anlattıklarında görüldüğü üzere bu insanlar kutsal maksatlarla İslâm diyarına savaşa gelen kişilerdir. Yazar, İspanya’da Haçlı seferleriyle eş zamanlı olarak devam eden mücadelenin Hıristiyan kahramanları için de Frank isimlendirmesini uygun görür.⁴² Bu bağlamda “Frank” isimlendirmesi geniş bir anlamla bütün batılıları kapsayacak şekilde anlamlandırılır. Haçlılar için eserde ilk açılan başlık için seçilen isim “Frankların Antakya’yı işgali”dir.⁴³ Yazarın Antakya’yı işgal eden “Frankları” Avrupa’da süre gelen Hıristiyan Müslüman çatışmasının kahramanlarıdır. Frank isimlemesinin yazar için tam olarak neyi ifade ettiğini anlatması açısından İstanbul merkezli Rum imparatorluğu’nun vatandaşlarının bu kavramın dışında tutulduğunu belirtmeliyiz.⁴⁴ Frank terimi sanki Hıristiyan olup da Bizans’ın batısında kalan halklar için kullanılıyormuş görünümü vermektedir.

İbnü'l-Esîr, Haçlıların Müslüman topraklarını istilaya başlamalarına sebep olarak iki rivayeti aktarır. Bunlardan biri şöyledir: “Kral Baudouin, Franklardan müteşekkil büyük bir ordu topladı. Baudouin Sicilya’yı işgal eden Roger’in akrabasıydı. Bu sebeple Roger’e haber gönderip: “Büyük bir ordu topladım; yanına gelecek, oradan da İfrîkıyye’ye gidecek ve orayı zapt edecek, böylece sana komşu olacağım.” dedi. Bunun üzerine Roger de adamlarını toplayıp bu meselede onlarla istişare etti. Adamları “İncil’e yemin ederiz ki, bu hem bizim için, hem de onlar için iyi

⁴¹ D. S. Richards, “Ibn Al-Athir,” *Encyclopedia Of Arabic Literature*, London 1998, I,316.

⁴² *el-Kâmil*, X,227.

⁴³ *el-Kâmil*, X,227.

⁴⁴ *el-Kâmil*, X,228.

olacaktır; böylece bütün beldeler bir Hıristiyan ülkesi haline gelecektir.” dediler. Bu sözleri dinleyen Roger ayağını kaldırıp yellendikten sonra: “Dinime yemin ederim ki, bu yellenmem sizin konuştuğunuzdan daha hayırlıdır.” dedi. Onlar: “Bu nasıl olur?” diye sordular. O da: “Onlar benim yanıma gelince, ben çok büyük çapta emek ve paraya, onları ve yanımdaki askerleri İfrikiyye’ye götürecek gemilere muhtaç olacağım. Eğer istilâ ederlerse bu şehirler de onların olacak. Sicilya’dan gönderilecek erzak da onlara sarf edilecek. Ayrıca Sicilya’nın mahsullerinden elde edilen ve her yıl gönderilen paradan da olacağım. Eğer başarılı olamazlarsa ülkeme geri dönecekler ve ben de onların eziyetine katlanacağım. Üstelik Temim: “Sen bana hainlik ettin, anlaşmayı bozdun; aramızdaki gidiş gelişler ve irtibatlar da sona erecek. İfrikiyye toprakları bizim olacak. Ne zaman imkân bulursak oraya alacağız” diyor” dedi.

Roger, kralın elçisini çağırıp ona: “Eğer Müslümanlara karşı kutsal savaşa girmeye kesin olarak karar verdiyseniz, ben Kudüs’ün zaptını buna tercih ederim. Böylece Kudüs’ü onların elinden kurtarmış olursunuz ki, bu sizin için bir iftihar vesilesi teşkil eder. Ancak İfrikiyye’ye gelince, oranın halkıyla aramızda yemin ve anlaşmalar var.” dedi. Bunun üzerine hazırlıkları tamamlayıp Suriye’ye doğru yola çıktılar.”⁴⁵

İbnü’l-Esîr’in naklettiği ikinci bir rivayet daha var. Bu rivayete göre: “Şif Mısır Fatımîleri, Selçuklu devletinin gücünü kuvvetini, Gazze’ye kadar Suriye şehirlerini ele geçirip yerleştiklerini ve Mısır ile aralarında onlara mani olacak başka bir vilayet kalmadığını; Atsız’ın da Mısır’a girip orayı muhasara ettiğini görünce korktular ve Franklara haber gönderip onları Suriye’yi ele geçirmek üzere harekete geçmeğe ve böylece Müslümanlarla kendileri arasına girmeğe davet ettiler.”⁴⁶

Birinci rivayet, yazara göre gerçeğe daha yakın görülmektedir. Öyle ki bu anlatım Frankların Suriye topraklarına ulaşmadan önceki faaliyetlerine vurgu yapıldıktan sonra dile getirilmektedir. Buna göre Frankların Suriye seferi onların 478/1085 yılında “Tulaytula ile Endülüs’teki diğer şehirleri” zapt etmeleri ve 484/1091 yılında ise İfrikiyye’ye saldırmalarının ardından gerçekleşmektedir. Müellif aynı topluluğu kasıtlı “490/1096 yılında ise Suriye bölgesine doğru yola çıktılar” demektedir.

Bu rivayetlerden yola çıkarak yazarın Haçlıların gayelerine yönelik bakış açısını irdeleyebiliriz. İleri sürülen sebepler Haçlıların bir “kutsal savaş” düşüncesinden

⁴⁵ *el-Kâmil*, X,228.

⁴⁶ *el-Kâmil*, X,228.

bahsetmektedir. Kral Roger kendisine destek için gelmek isteyen Baudouin'e Kudüs'ün yolunu göstermektedir. Ona göre bu daha kutsal bir davranış olacaktır. Buradan hareketle en başından itibaren Haçlıların gayelerinin dini mahiyetinin yazar tarafından kabul edildiği düşüncesine varabiliriz.

İkinci rivayetin sonunda yazarın bir çekince gibi duran “doğrusunu Allah bilir” ifadesi onun buna pek itibar etmediği hissini vermektedir. Yine bu ikinci rivayet ileriki bölümlerde desteklenmekte ve ondan bir daha söz edilmemektedir. Rivayet bir ölçüde dönemin Şii Fatımi devletine olan bakış açısını yansıtabilir. Buna göre onlar İslâm dünyasının başına büyük bir dert açan Haçlıları musallat etmişlerdir.

Dikkati çeken bir başka konuya, Frankların doğuya olan seferinin yazar tarafından algılanışının onlarla Müslümanlar arasında Avrupa topraklarındaki çekişmenin ve savaşların bir devamı niteliği taşıdığıdır. İbnü'l-Esîr, papaların Avrupa'daki çalışmalarından habersiz gibidir.

“Frank devletinin kuruluşu, durumlarının kuvvetlenmesi, İslâm ülkelerine saldırıp bir kısmını işgal etmeleri 478 (1085–1086) yılına rastlar. Franklar Tulaytula ile Endülüs'teki diğer şehirleri de zapt etmişlerdi ki, bunlar daha önce anlatıldı. Franklar daha sonra 484 (1091–1092) yılında Sicilya adasına hücum ederek orayı da istilâ ettiler. Bunu da aynı şekilde anlatmıştık. Franklar bu arada İfrikiyye'nin çeşitli yerlerine dağılıp bazı yerleri ele geçirdilerse de bu yerler daha sonra geri alındı. İleride görüleceği üzere Franklar daha sonra başka yerleri de işgal ettiler.

490 (1096–1097) yılında ise Suriye bölgesine doğru yola çıktılar.”⁴⁷ Yazara göre Müslüman topraklarına gelen Franklar, 490 (1096–1097) yılından önce ölen Sicilya fatihi Kral Roger'in kurduğu devletin mirasçılarıdır.⁴⁸ Batılıların Avrupa topraklarındaki hareketleri hakkında İbnü'l-Esîr'in elindeki bilgiler batıdaki Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında geçen savaşların tarihiyle sınırlı gibi görünmektedir. Dahası bu bilgiler kaynak olarak Müslümanlara dayanmaktadır. Haçlıların kendi aralarındaki münasebetlerden habersiz gibi görünen tarihinin verdiği bilgilerin kaynak olarak Müslümanlara dayandığını söyleyebiliriz. Mağripliler ve Franklar arasındaki ilişkilerden haberdar görünen yazar, Haçlıların İslâm topraklarına hareketlerine sebep ararken bu bilgileri kullanmaktadır. Bunun içindir ki verdiği bilgiler bu seferlerin sebeplerinin anlaşılması için eksik kalmaktadır. Yazar sonraki bölümlerde

⁴⁷ *el-Kâmil*, X,227.

⁴⁸ *el-Kâmil*, X,173.

aktardığı bilgilerde bu hareketin çapının ne kadar büyük olduğunu kendi verdiği bilgilerle göstermektedir. Öyle ki Frankların farklı milletlerden meydana geldiğini bütün eser boyunca görürüz. Bu farklı millet ve toplulukların, tek bir gayeyle, sürekli bir şekilde İslâm diyarlarına hücum etmeleri, bir bütünlük içerisinde aktarılmıyor gibidir.

İbnü'l-Esîr, Haçlıların İslâm diyarına gelip oraları işgal etmelerini Müslümanların kendi aralarındaki husumet ve çatışmalara da bağlamaktadır. İslâm diyarındaki çatışma hali elbette Haçlıların İslâm diyarına geliş nedenleri değildir. “Haçlılar (Allah onların belalarını versin) İslâm ülkelerinin bir kısmını işgal ettikleri sırada Müslüman hükümdarlar ve İslâm orduları birbirleri ile savaşmakla meşguldüler. Müslümanlar arasında görüş birliği yoktu, arzuları değişti. Mallar boş yere heder edilmiş, elden çıkarılmıştı.”⁴⁹ Bu durum onların doğuda yerleşmelerini kolaylaştırmış hatta sağlamıştır dense yazarın muradı yerine gelmiş olur. Öyle ki *el-Kâmil*'de Haçlılarla Müslümanların savaşları kadar, aynı esnada Müslümanların kendi aralarındaki savaşlar da tafsilatlı olarak anlatılır. Yazarın aktardıklarına bakılırsa, “Haçlı savaşlarından daha çok Müslümanlar kendi aralarında savaşmaktadırlar” desek pek yanlış olmaz. Çoğu yılın olayları anlatılırken görülen o ki Müslümanlar daha çok kendi aralarında savaşmaktadırlar.

Haçlılarla olan münasebetlerin anlatıldığı bölümlerde yazarın üslubuna baktığımızda gerçek bir soğukkanlılık örneği görürüz. Yazar için tarafsızlık söz konusu değildir; fakat o anlatımında gerçekleri yazmaya özen göstermiş; karşılıklı zaafardan bahsetmekten çekinmemiştir. Onun tarafgirliği sadece Haçlılarla yapılan savaşlara bakışı yönündendir. Yoksa tarih yazıcılığında bir taraf tutması bir şeyleri bilinçli bir şekilde yok sayması ya da fazladan eklentiler yapması değildir.

İbnü'l-Esîr, Haçlı savaşlarının önemli bir kısmını hayattayken müşahede etmek ve kaydını tutmak fırsatını bulmuş bir tarihçidir. Onun değerlendirmeleri özellikle kendisinin müşahede ettiği dönem için şahitliği ve yazdıkları, Müslüman dünyasının Haçlılara karşı o zamanki bakış açılarını da yansıtmaktadır.

⁴⁹ *el-Kâmil*, X,303.

B. *el-Kâmil fi't-Tarih*'te Konu Edilen Haçlı Olayları

Haçlılarla yapılan mücadeleler yazarın tarih yazıcılığında esas aldığı yöntem gereği yıllara yayılmış bir şekilde diğer olaylarla birlikte aktarılmaktadır. İbnü'l-Esîr, Haçlı olaylarını anlatırken kendisine intikal eden bütün olayları kronolojik sırasıyla yıllara yayılmış olarak aktarır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde aktarılan olayların kitapta yer alışları içerik ve kitapta kapladıkları yerlerin belli bir sistematığe dayanmadığını görürüz. Kendi yaşadığı dönemde cereyan eden olayların anlatıldığı bölümler daha öncekilere göre muhteva ve aktarılan bilgilerin yoğunluğu yönünden daha zengindir. Bu, Haçlıların artık yenilmeye ve gerilemeye başladıkları döneme denk gelmektedir. Aşağıda *el-Kâmil fi't-Tarih*'te konu edilen ve Haçlılarla Müslümanlar arasında geçen olayların konu başlıkları kronolojik bir sıra içinde verilmektedir. Eserde adet olduğu üzere her konu için bir başlık ve eldeki bilgiler sunulmaktadır. Yazarın başlık vermeden değindiği konular onun her yılın olaylarını anlattığı bölümlerin sonunda “çeşitli olaylar”⁵⁰ başlığı altında anlatılmaktadır. Bu bilgiler genelde kısa tutulmuştur. Çoğu zaman sadece bir olayın olmuş olduğunun haberinin aktarılması şeklindedir. Aşağıda İbnü'l-Esîr'in, muhtevasına göre konu başlıkları vererek kitabına aldığı olaylar sıralanmıştır. Bazı başlıklar Haçlı seferleriyle ilgili görünmese de buraya aldığımız her başlık altında yazarın Haçlı olaylarını anlattığını söylemeliyim. Eser taranarak içerisinde Haçlı Seferleriyle ilgi konuların anlatıldığı başlıklar bir araya getirilmiştir. Çeşitli olaylar başlığı altında aktarılan kitapta çok da yer tutmayan hususlar buraya alınmamıştır.

1. H. 491. (M. 1097–1098)YILI OLAYLARI⁵¹

Frankların Antakya'yı İşgalleri

Müslümanların Haçlılar Üzerine Yürümleri ve Yaptıkları İşler

Haçlıların Maarratu'n-Nu'mân'ı İşgalleri

2. H. 492. (M. 1098–1099) YILI OLAYLARI⁵²

Haçlıların (Allah onlara lanet etsin) Kudüs'ü İşgalleri

Fatımîlerle Haçlılar Arasındaki Savaş

3. H. 493. (M. 1099–1100)YILI OLAYLARI⁵³

⁵⁰ *el-Kâmil*, X,526.

⁵¹ *el-Kâmil*, X,227–232.

⁵² *el-Kâmil*, X,234–240.

Müslümanların Haçlılar Karşısında Zafer Kazanmaları

4. H. 494. (M. 1100–1101) YILI OLAYLARI⁵⁴

Haçlıların Suriye’de Yaptıkları

5. H. 495. (M. 1101–1102) YILI OLAYLARI⁵⁵

Haçlılardan Saint Gilles’in Durumu ve Trablus Kuşatması Sırasında Haçlıların Yaptığı İşler

6. H. 496. (M. 1102–1103) YILI OLAYLARI⁵⁶

Haçlıların Suriye'deki Faaliyetleriyle İlgili Haberler

7. H. 497. (M. 1103–1104) YILI OLAYLARI⁵⁷

Haçlıların Rakka ve Ca'ber Kalesine Düzenledikleri Baskın

Haçlıların Suriye'de Cübeyl ve Akkâ'yı İşgal Etmesi

8. H. 498. (M. 1104–1105) YILI OLAYLARI⁵⁸

Haçlıların Bu Senede Suriye’deki Müslümanlarla Yaptıkları Savaşlar

Fatımîlerle Haçlılar Arasındaki Savaş

9. H. 499. (M. 1105–1106) YILI OLAYLARI⁵⁹

Haçlıların Efâmiye Kalesini İşgali

Haçlıların Trablusşam’da Yaptıkları

10. H. 500. (M. 1106–1107) YILI OLAYLARI⁶⁰

Bizans İmparatoruyla Haçlılar Arasındaki Savaş

11. H. 502. (M. 1108–1109) YILI OLAYLARI⁶¹

Çavlı’nın Haçlı Kontunu Serbest Bırakması

Urfa Kontu Baudouin ile Antakya Hâkimi Arasında Cereyan Eden Olaylar

Baudouin’in Serbest Bırakılmasından Sonra Çavlı’nın Durumu

Çavlı ile Haçlılar Arasındaki Savaş

Tuğtekin ile Haçlılar Arasındaki Savaş ve Daha Sonra Yapılan Barış

Tuğtekin’in Haçlılar Karşısında Mağlûp Olması

12. H. 503. (M. 1109–1110) YILI OLAYLARI⁶²

⁵³ *el-Kâmil*, X,242–248.

⁵⁴ *el-Kâmil*, X,250–267.

⁵⁵ *el-Kâmil*, X,269–286.

⁵⁶ *el-Kâmil*, X,288–297.

⁵⁷ *el-Kâmil*, X,299–306.

⁵⁸ *el-Kâmil*, X,308–319.

⁵⁹ *el-Kâmil*, X,321–332.

⁶⁰ *el-Kâmil*, X,335–351.

⁶¹ *el-Kâmil*, X,366–376.

- Haçlıların Suriye'deki Trablus ve Beyrut Şehirlerini Zaptı
Haçlıların Cübeyl ve Banyas'ı Zaptı
13. H. 504. (M. 1110–1111) YILI OLAYLARI⁶³
Haçlıların Sayda'yı İşgali
Fatımîlerin Askalân'ı Ele Geçirmeleri
Haçlıların Esârib Kalesi ve Diğer Bazı Yerleri Ele Geçirmeleri
14. H. 505. (M. 1111–1112) YILI OLAYLARI⁶⁴
İslâm Ordularının Haçlılarla Savaşmak Üzere Yola Çıkmaları
Haçlıların Sûr Şehrini Muhasarası
Frankların Endülüs'te Bozguna Uğramaları
15. H. 506. (M. 1112–1113) YILI OLAYLARI⁶⁵
Mevdud ile Haçlılar Arasındaki Mücadele
16. H. 507. (M. 1113–1114) YILI OLAYLARI⁶⁶
Haçlılarla Savaş, Onların Bozguna Uğramaları ve Mevdûd'un Öldürülmesi
17. H. 508. (M. 1114–1115) YILI OLAYLARI⁶⁷
Aksungur el-Porsukî'nin Haçlılarla Savaşmak İçin Suriye'ye Gitmesi
Maraş ve Diğer Bazı Yerlerin Hâkiminin Porsukî'ye İtaat Arz Etmesi
18. H. 509. (M. 1115–1116) YILI OLAYLARI⁶⁸
Sultan'ın Askerlerinin Haçlılar Karşısındaki Mağlûbiyeti
Haçlılar'm Rafaniyye'yi Zaptı ve Buranın Daha Sonra Geri Alınması
19. H. 511. (M. 1117–1118) YILI OLAYLARI⁶⁹
Roger ile Emir Ali Arasındaki Soğukluk
20. H. 512. (M. 1118–1119) YILI OLAYLARI⁷⁰
Haçlıların Kudüs Kralı Baudouin'in Ölümü ve Müslümanlar'la Haçlılar
Arasında Cereyan Eden Olaylar
21. H. 513. (M. 1119–1120) YILI OLAYLARI⁷¹

⁶² *el-Kâmil*, X,380–382.

⁶³ *el-Kâmil*, X,384–387.

⁶⁴ *el-Kâmil*, X,388–392.

⁶⁵ *el-Kâmil*, X,393.

⁶⁶ *el-Kâmil*, X,395–397.

⁶⁷ *el-Kâmil*, X,399–404.

⁶⁸ *el-Kâmil*, X,405–408.

⁶⁹ *el-Kâmil*, X,417–423.

⁷⁰ *el-Kâmil*, X,424–432.

⁷¹ *el-Kâmil*, X,434–444.

- İlgazi'nin Haçlıların Elindeki Yerlere Gaza Yapması
Müslümanlarla Haçlılar Arasında Vuku Bulan Diğer Bir Olay
22. H.514. (M. 1120–1121) YILI OLAYLARI⁷²
İlgazi'nin Bu Sene Yaptığı Gazalar
Kütünde Şehrinin Muhasarası
23. H.515. (M. 1121–1122) YILI OLAYLARI⁷³ Musul'un el-Porsukî'ye İktâ
Edilmesi
Belek b. Behrâm'ın Urfa'yı Muhasara Edip Kontu Esir Alması
24. H.517. (M. 1123–1124) YILI OLAYLARI⁷⁴
Haçlıların Esârib Kalesini Zaptı
Belek'in Harran ve Haleb'i Zaptı
İfrîkıyye'deki Müslümanlarla Franklar Arasındaki Savaş
Harput'un Haçlılar Tarafından İşgali ve Geri Alınması
25. H.518. (M. 1124–1125) YILI OLAYLARI⁷⁵
Haçlıların Suriye'deki Sur Şehrini Zaptı
Porsukî'nin Haleb Şehrine Hakim Olması
26. H.519. (M. 1125) YILI OLAYLARI⁷⁶
Porsukî'nin Kefertâb'ı Fethi ve Haçlılar Karşısında Mağlûp Olması
27. H.520. (M. 1126)-YILI OLAYLARI⁷⁷
Endülüs Müslümanlarıyla Franklar Arasındaki Savaş
Atabeg Tuğtekin ile Haçlılar Arasında Suriye'de Vuku Bulan Savaş
28. H.523. (M. 1128–1129) YILI OLAYLARI⁷⁸
Haçlıların Dımaşk'ı Muhasarası ve Mağlûp Olarak Geri Dönmeleri
İmâdeddîn Zengî'nin Hama Şehrine Hâkim Olması
29. H. 504. (M. 1129–1130) YILI OLAYLARI⁷⁹
İmâdeddîn Zengî'nin Esârib Kalesini Zapt Etmesi ve Haçlıların Hezimet
Uğramaları

⁷² *el-Kâmil*, X,446–464.

⁷³ *el-Kâmil*, X,465–469.

⁷⁴ *el-Kâmil*, X,480–487.

⁷⁵ *el-Kâmil*, X,489–493.

⁷⁶ *el-Kâmil*, X,495–498.

⁷⁷ *el-Kâmil*, X,499–505.

⁷⁸ *el-Kâmil*, X,517–541.

⁷⁹ *el-Kâmil*, X,522–525.

İmâdeddîn Zengî'nin Şerci ve Dârâ Şehirlerini Zaptı

30. H.527. (M. 1132–1133) YILI OLAYLARI⁸⁰

Şemsülmülûk'un Banyas'ı Zaptı

Müslümanlarla Haçlılar Arasındaki Savaş

Trablus Kontu'nun Mağlûp Olması

31. H.529. (M. 1134 – 1135) YILI OLAYLARI⁸¹

Yahya'nın Askerlerinin el-Mehdiyye'yi Muhasarası

Frankların Cerbe Adasını Zaptı

Frankların Endülüs'deki Rûta Kalesini Zaptı

İbn Rodmir'in Efrâğa Şehrini Muhasara Etmesi, Mağlûp Olması ve Ölmesi

32. H.530. (M. 1135 - 1136) YILI OLAYLARI⁸²

Atabeg'e Bağlı Askerlerin Haçlıların Elindeki Beldelere Yaptıkları Gaza

33. H.531. (M. 1136 – 1137) YILI OLAYLARI⁸³

Müslümanların İbnü'l-Ahmer Vadisini Haçlıların Elinden Almaları

Zengî'nin Ba'rîn Kalesi'ni Zaptı ve Haçlıların Bozguna Uğramaları

Bizans İmparatorunun Suriye'ye Gitmek Üzere Ülkesinden Ayrılması

34. H.532. (M. 1137 – 1138) YILI OLAYLARI⁸⁴

Bizans İmparatorunun Suriye'ye Varması, Buzâa'yı Ele Geçirmesi ve

Müslümanlara Yaptıkları

35. H.537. (M. 1142 – 1143) YILI OLAYLARI⁸⁵

Frankların Trablusgarb'ı Muhasarası

36. H.539. (M. 1144–1145) YILI OLAYLARI⁸⁶

Urfa ile Haçlıların Elinde Bulunan el-Cezire'deki Diğer Beldelerin Fethedilmesi

37. H.540. (M. 1146 -1147) YILI OLAYLARI⁸⁷

Frankların Trablusgarb'ı Zapt Etmeleri

Zengî'nin Ca'ber ve Fenek Kalelerini Muhasarası

Atabeg'in Öldürülmesi Üzerine Urfa'da Çıkan İsyân

⁸⁰ *el-Kâmil*, X,539–540.

⁸¹ *el-Kâmil*, XI,28–40.

⁸² *el-Kâmil*, XI,41–49.

⁸³ *el-Kâmil*, XI,51–56.

⁸⁴ *el-Kâmil*, XI,58–65.

⁸⁵ *el-Kâmil*, XI,88–89.

⁸⁶ *el-Kâmil*, XI,94–97.

⁸⁷ *el-Kâmil*, XI,102–109.

38. H.542. (M. 1147 – 1148) YILI OLAYLARI⁸⁸

Kâbis Halkının Franklara İtaat Arz Etmesi ve Müslümanların Orayı Ele Geçirmesi

Akıllı İnsanların İbret ve Tedbir Alması Gereken Bir Olay

Frankların Endülüs'ün el-Meriyve ve Diğer Bazı Şehirlerini İşgal Etmeleri

Nüreddin Mahmûd b. Zengî'nin Haçlıların Elindeki Birkaç Yeri Fethetmesi

39. H.543.(M. 1148–1149) YILI OLAYLARI⁸⁹

Frankların İfrîkiyye'deki el-Mehdiyye Şehrine Hâkim Olmaları

Franklar'ın Dımaşk'ı Muhasarası ve Seyfeddin Gazi b. Zengî'nin

Yaptıkları

Nüreddin Mahmûd b. Zengî'nin el-Urayma Kalesini Zaptı

Haçlıların Yağra'da Mağlûp Olmaları

40. H.544. (M. 1149–1150) YILI OLAYLARI⁹⁰

Antalya Prinkepsinin Öldürülmesi ve Haçlıların Bozguna Uğramaları

Sicilya Kralıyla Bizans İmparatoru Arasındaki Anlaşmazlık

41. H.545. (M. 1150 – 1151) YILI OLAYLARI⁹¹

Efâmiye Kalesi'nin Fethi

Frankların Kurtuba'yı Zaptı ve Oradan Çekip Gitmeleri

42. H.546. (M. 1151 – 1152) YILI OLAYLARI⁹²

Nüreddin'in Joscelin Karşısında Mağlûp Olması ve Daha Sonra Joscelin'in Esir

Düşmesi

Endülüs'teki Şehirlerden Gırnata ve el-Meriyve'nin Muhasara Edilmesi

43. H.547. (M. 1152 – 1153) YILI OLAYLARI⁹³

Abdülmü'min'in Bicâye'yi ve Benî Hammâd'ın Elindeki Toprakları Ele Geçirmesi

Abdülmü'min'in Sanhâce'yi Mağlûp Etmesi

Nüreddin Mahmûd ile Haçlılar Arasındaki Savaş

44. H.548. (M. 1153 – 1154) YILI OLAYLARI⁹⁴

⁸⁸ *el-Kâmil*, XI,111–114.

⁸⁹ *el-Kâmil*, XI,116–125.

⁹⁰ *el-Kâmil*, XI,126–131.

⁹¹ *el-Kâmil*, XI,133–135.

⁹² *el-Kâmil*, XI,137–139.

⁹³ *el-Kâmil*, XI,140–152.

⁹⁴ *el-Kâmil*, XI,154–164.

Frankların Bona Şehrini İşgali, Roger'in Ölümü ve Yerine Oğlu Guillaume'nin Geçmesi

Haçlıların Askalân Şehrini İşgali

45. H.549. (M.1154–1155) YILI OLAYLARI⁹⁵

Nûreddin'in Tel Bâşir'i Zaptı

46. H.550. (M. 1156 – 1157) YILI OLAYLARI⁹⁶

Cezayir ve İfrîkiyye'nin Sicilya'daki Frank Kralına Karşı İsyanı ve Vuku Bulan Olaylar

Nûreddin'in Hârim Kalesi'ni Muhasarası

47. H.552. (M. 1157 – 1158) YILI OLAYLARI⁹⁷

Müslümanların el-Meriyeye Şehrini Zaptı ve Endülüs'teki Müllessimîler (Murabıtlar) Devletinin Yıkılışı

48. H.554. (M. 1159 – 1160) YILI OLAYLARI⁹⁸

Abdülmü'min'in el-Mehdiyye'yi Franklardan Zaptı ve Bütün İfrikiyye'ye Hâkim Olması

49. H.557. (M. 1161 – 1162) YILI OLAYLARI⁹⁹

Nûreddin'in Hârim'i Muhasarası

50. H.558. (M. 1162–1163) YILI OLAYLARI¹⁰⁰

Nûreddin Mahmûd'un Haçlılar Karşısında Mağlûp Olması

51. H.559. (M.1163–1164) YILI OLAYLARI¹⁰¹

Şirkûh ile Nûreddin'in Askerlerinin Mısır Diyarına Gidip Geri Dönmeleri

Haçlıların Hezimete Uğraması ve Harim'in Fethi

Nûreddin'in Banyas Kalesi'ni Haçlılardan Zapt Etmesi

52. H.561. (M. 1165 – 1166) YILI OLAYLARI¹⁰²

Haçlıların Elindeki el-Munîtıra'nın Fethi

53. H.562. (M. 1166 – 1167) YILI OLAYLARI¹⁰³

⁹⁵ *el-Kâmil*, XI,165–171.

⁹⁶ *el-Kâmil*, XI,175–184.

⁹⁷ *el-Kâmil*, XI,185–191.

⁹⁸ *el-Kâmil*, XI,201–209.

⁹⁹ *el-Kâmil*, XI,231–235.

¹⁰⁰ *el-Kâmil*, XI,236–242.

¹⁰¹ *el-Kâmil*, XI,243–254.

¹⁰² *el-Kâmil*, XI,261–262.

- Esedüddin Şîrküh'un Mısır'a Dönüşü
Esedüddîn'in İskenderiye'yi Zaptı ve Suriye'ye Geri Dönmesi
Nûreddin'in Sâfisâ ve Urayrna'yı Zaptı
54. H.565. (M. 1169 -117U) YILI OLAYLARI¹⁰⁴
Haçlıların Dimyât'ı Muhasarası
Nûreddin'in Kerek Kalesi'ni Muhasarası
Nûreddin'in Askerlerinin Bir Gazası
Abdülmü'min'in Askerleriyle İbn Merdeniş'in Ordusu Arasındaki Savaş
55. H.566. (M. 1170 – 1171) YILI OLAYLARI¹⁰⁵
Selâhaddîn'in Haçlıların Hâkimiyetindeki Yerlere Yaptığı Gaza ve Eyle'nin Fethi
Selâhaddîn'in Bu Sene Mısır'da Yaptığı İşler
56. H.567. (M. 1171 -1172) YILI OLAYLARI¹⁰⁶
Suriye'deki Haçlılara Karşı Yapılan Bir Gaza
57. H.568. (M. 1172–1173) YILI OLAYLARI¹⁰⁷
Haçlıların Havran'a, Müslümanların da Haçlı Hâkimiyetindeki Yerlere Baskın
Düzenlemeleri
Abdülmü'min'in Oğlunun Endülüs'teki Franklarla Savaşı
Selâhaddîn'in Mısır'dan Kerek'e Gitmesi ve Geri Dönmesi
58. H.569. (M. 1173 -1174) YILI OLAYLARI¹⁰⁸
Haçlıların Banyas'ı Muhasara Edip Geri Dönmeleri
59. H.570. (M. 1174 – 1175) YILI OLAYLARI¹⁰⁹
Sicilya Donanmasının İskenderiyye'ye Varması ve Mağlûp Olarak Geri Dönmesi
60. H.572. (M. 1176 - 1177) YILI OLAYLARI¹¹⁰
Müslümanlar'ın Haçlılar, Haçlıların Müslümanlar Karşısında Kazandığı Zafer
61. H.573. (M. 1177 - 1178) YILI OLAYLARI¹¹¹
Selâhaddîn'in Remle'de Mağlûp Olması
Haçlıların Hama Şehrini Muhasarası

¹⁰³ *el-Kâmil*, XI,263–267.

¹⁰⁴ *el-Kâmil*, XI,284–286.

¹⁰⁵ *el-Kâmil*, XI,290–294.

¹⁰⁶ *el-Kâmil*, XI,296–301.

¹⁰⁷ *el-Kâmil*, XI,303–315.

¹⁰⁸ *el-Kâmil*, XI,318–327.

¹⁰⁹ *el-Kâmil*, XI,330–341.

¹¹⁰ *el-Kâmil*, XI,349–352.

¹¹¹ *el-Kâmil*, XI,354–362.

- Gümüştekin'in Öldürülmesi ve Haçlıların Hârim'i Muhasarası
62. H.574.(1178–1179)YILI OLAYLARI¹¹²
Haçlıların Hama Şehrini Tekrar Muhasara Etmeleri
Haçlıların İslâm Ülkelerinde Yaptığı Yağma ve Baskın
63. H.575. (1179 – 1180) YILI OLAYLARI¹¹³
Haçlıların Mahâdatul-Ahzân'da Yaptıkları Kalenin Tahrip Edilmesi
64. H.577. (M. 1181 – 1182) YILI OLAYLARI¹¹⁴
Suriye'deki Kerek Şehrine Yapılan Sefer
65. H.578. (M. 1182 – 1183) YILI OLAYLARI¹¹⁵
Selâhaddîn'in Suriye'ye Gitmesi ve Haçlılara Yaptığı Baskın
Müslümanlar'ın Şakîf'i Haçlılardan Alması
Selâhaddîn'in Gavr ve Diğer Bazı Haçlı Şehirlerine Baskın Düzenleyip
Yağmalaması
Beyrut Muhasarası
Selâhaddîn'in Fırat'ı Geçmesi ve el-Cezîre'yi Zaptı
Ayzâb Denizinde Haçlılar Karşısında Kazanılan Bir Zafer
66. H.579. (M. 1183 – 1184) YILI OLAYLARI¹¹⁶
Denizde ve Suriye'de Haçlılarla Yapılan İki Savaş
Baysan Gazası
Kerek Gazası ve el-Âdü'in Haleb'e Hâkim Olması
67. H.580. (M. 1184 – 1185) YILI OLAYLARI¹¹⁷
Selâhaddîn'in Kerek Seferi
68. H.582. (M. 1186 – 1187) YILI OLAYLARI¹¹⁸
Suriye'deki Haçlılar Arasında Çıkan Anlaşmazlık ve Trablus Kontunun
Selâhaddîn'in Tarafına Geçmesi
Prens Reynald'ın Anlaşmayı Bozması
69. H.583. (M. 1187 – 1188) OLAYLARI¹¹⁹

¹¹² *el-Kâmil*, XI,360–362.

¹¹³ *el-Kâmil*, XI,364–367.

¹¹⁴ *el-Kâmil*, XI,375–379.

¹¹⁵ *el-Kâmil*, XI,380–390.

¹¹⁶ *el-Kâmil*, XI,391–398

¹¹⁷ *el-Kâmil*, XI,399–403

¹¹⁸ *el-Kâmil*, XI,413–417

¹¹⁹ *el-Kâmil*, XI,418–443

Selâhaddîn'in Kerek'i Muhasarası
Akkâ Şehrini Yağmalanması
Selâhaddîn'in Ordugâha Dönmesi ve Haçlıların Arasına Girmesi
Selâhaddîn'in Taberiyye'yi Fethi
Haçlıların Hittîn'de Bozguna Uğramaları
Selâhaddîn'in Taberiyye'ye Dönüşü, Şehir ve Kaleyi Zaptı
Akkâ Şehrini Fethi
Tibnîn, Sayda, Cübeyl ve Beyrut'un Fethi
Merkîş'in Sûr Şehrine Çıkması
Askalân ve Civarının Fethi
Askalân Civarındaki Şehir ve Kalelerin Fethi
Kudüs'ün Fethi
Selâhaddîn'in Sûr'a Gidip Orayı Muhasara Etmesi
Sûr'dan Akkâ'ya Gidilmesi ve Askerlerin Terhis Edilmesi
Hûnîn'in Fethi
Safed, Kevkeb ve Kerek'in Muhasarası
70. H.584. (M. 1188–1189) YILI OLAYLARI¹²⁰
Selâhaddîn'in Kevkeb'i Muhasarası
Selâhaddîn'in Frank Beldesine Hareketi
Cebele'nin Fethi
Lâzıkiyye'nin Fethi
Sicilya Donanmasının Durumu
Sahyûn ve Bir Çok Kalenin Fethi
Bekas ve Şuğr Kalelerinin Fethi
Sermîniyye'nin Fethi
Berzeye'nin Fethi
Derb-i Sâk'in Fethi
Bağrâs'ın Fethi
Antakya Hâkimiyle Müslümanlar Arasında Yapılan Barış
Kerek ve Civarındaki Kalelerin Fethi
Safed Kalesi'nin Fethi

¹²⁰ *el-Kâmil*, XII,17–33.

Kevkeb'in Fethi

71. H.585. (M. 1189–1190) YILI OLAYLARI¹²¹

Şakîf-Arnûn'un Fethi

Öncü Birliğiyle Franklar Arasındaki Savaş

Gönüllü Gazilerin Katıldığı Bir Savaş

Üçüncü Bir Olay

Haçlılar'in Akkâ'ya Yürüyüp Muhasara Etmeleri

Başka Bir Olay ve Arap Savaşı

Akkâ Önlerindeki Büyük Savaş

Selâhaddîn'in Haçlıların Yanından Ayrılması ve Haçlıların Akkâ'yı Muhasara Etmeleri

Mısır Askerlerinin ve Donanmasının Gelmesi

72. H.586. (M. 1190–1191) YILI OLAYLARI¹²²

Haçlılarla Öncü Birliği Arasındaki Savaş ve Selâhaddîn'in Haçlıları Muhasara İçin Geri Dönmesi

Burçların Yakılması ve Donanma Olayı

Alman Kralının Suriye'ye Varması ve Ölümü

Müslümanlarla Franklar Arasında Akkâ Önlerinde Vuku Bulan Olay

Franklar'ın Mevzilerinden Çıkmaları

Akkâ'ya Başka Birliklerin Gönderilmesi ve Bu Meseledeki İhmâl ve Gevşeklik

Haçlıların Şilfa Şehrini işgali ve Şehrin Tekrar Müslümanlar'ın Eline Geçmesi

73. H.587. (M. 1191–1192) YILI OLAYLARI¹²³

Haçlıların Batıdan Deniz Yoluyla Akkâ'ya Gelmeleri

Frankların Akkâ'yı Ele Geçirmeleri

Haçlıların Askalân Yöresine Gitmeleri ve Orayı Tahrip Etmeleri

Franklar'ın Natrûn'a Gitmeleri

Selâhaddîn'in Kudüs'e Gitmesi

Haçlıların Remle'ye Dönüsü

74. H.588. (M. 1192–1193) YILI OLAYLARI¹²⁴

¹²¹ *el-Kâmil*, XII,34–46.

¹²² *el-Kâmil*, XII,48–60.

¹²³ *el-Kâmil*, XII,61–73.

¹²⁴ *el-Kâmil*, XII,75–86.

Haçlıların Askalân'ı Tamir Etmeleri

Merkis'in Öldürülmesi ve Yerine Henry'nin Geçmesi

İngiltere Kralının Yaptıkları

Haçlıların Müslüman Askerleri ve Bir Kafileyi Ele Geçirmesi

Haçlıların Akkâ'ya Dönüşü

Selâhaddîn'in Yafa'yı Zaptı

Haçlılarla Yapılan Barış ve Selâhaddîn'in Dımaşk'a Dönmesi

75. H.592. (M. 1195–1196) YILI OLAYLARI¹²⁵

el-Âdil'in Yafa'yı Franklar'dan Alması

Frankların da Beyrut'u Müslümanlardan Alması

Franklar'ın Tibnîn'i Muhasarası ve Daha Sonra Oradan Uzaklaşmaları

76. H.593. (M. 1196–1197) YILI OLAYLARI¹²⁶

El-Adil'in Yafa'yı Franklardan Alması, Frankların Tıbbin'i Muhasarası ve Daha Sonra Oradan Uzaklaşmaları

77. H.600. (M. 1203–1204) YILI OLAYLARI¹²⁷

İstanbul'un Latinler Tarafından Zaptı

Suriye'deki Frankların İslâm Ülkelerine Saldırmaları ve Sonra Onlarla Anlaşmaları

78. H.604. (M.1207–1208) YILI OLAYLARI¹²⁸

Frankların Şam Bölgesine Saldırmaları

79. H.614. (M. 1217–1218) YILI OLAYLARI¹²⁹

Dimyat Şehrinin Durumu ve Tekrar Müslümanların Eline Geçmesi

Frankların Tûr Kalesi'ni Muhasaraları ve Bu Kalenin Yıkıtılması

Frankların Dimyât'ı Muhasaraları ve Ele Geçirmeleri

Müslümanların Dimyâfi Franklardan Geri Alması

80. H.623. (M. 1226) YILI OLAYLARI¹³⁰

Franklarla Ermeniler Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklar ve Çatışmalar

¹²⁵ *el-Kâmil*, XII,108–110.

¹²⁶ *el-Kâmil*, XII,112–118.

¹²⁷ *el-Kâmil*, XII,158–168.

¹²⁸ *el-Kâmil*, XII,215–234.

¹²⁹ *el-Kâmil*, XII,272–288.

¹³⁰ *el-Kâmil*, XII,412–428.

C. *el-Kâmil*'de Yer Alan Belli Başlı Olayların Değerlendirilmesi

Haçlılarla Müslümanlar arasındaki mücadelelerin hepsinin tek tek değerlendirmeye tabi tutulup kitapta yer alış biçim ve içeriğinin kritik edilmesi büyük bir inceleme ve çalışmayı gerekli kılmaktadır. Yaşanılan olaylardan belli başlı olan ve olayların seyrine bakıldığında bu seferler için dönüm noktaları gibi görünen üç olay incelenecektir. İlki her ne kadar Müslümanlarla yapılan ilk karşılaşma olmasa da Haçlıların eline geçen ve onların elinde kalan ilk şehir olma özelliğiyle Antakya'da gerçekleşen olaylardır. Diğerleri hemen onun arkasından Haçlıların sefere çıkış gayeleri de olan Kudüs'ün onlar tarafından fethedilmesinin anlatıldığı bölümdür. Nihayet Müslümanların Haçlılara karşı kazandıkları zaferlerin sonuncusu olmasa da yine Müslümanlar için hem dini, hem de stratejik olarak büyük değeri olan Kudüs'ün fethinin anlatıldığı bölüm değerlendireceğimiz önemli bir başlıktır.

Ele alınan bu üç örnek yazarın Haçlı seferlerini aktarımındaki üslup değerlendirmeleri hakkında yeterince bilgi verir kanaatindeyim.

1. Haçlılarla İlk Karşılaşma: “Frankların Antakya'yı İşgali”

İbnü'l-Esîr, Haçlıların Antakya önlerine gelip şehri kuşatmalarından önce onların İstanbul'u geçip Anadolu topraklarına varmalarından ve Konya'da Kılıç Arslan b. Süleyman b. Kutalmış'la mücadelelerinden bahseder. Aşağıdaki alıntı, bu serüvenin kitapta anlatıldığı yegâne satırlardır. Haçlılar için Kudüs'e ulaşmak ne kadar önemliyse Anadolu'yu güvenli bir yol haline getirmek ve hatta işgalcilerden temizlemek de bir o kadar önemli hedefti. Onların meşakkatli ve kayıplarla dolu Anadolu maceraları kitapta hak ettiği yeri almamış gibidir.

“Franklar Suriye'yi istilâya karar verince, boğazı geçip İslâm ülkelerine gitmek üzere İstanbul'a doğru hareket ettiler. Boğazı geçtikten sonra kara yoluyla ilerleyeceklerdi ki, bu onlar için daha kolay olacaktı; fakat İstanbul'a vardıkları zaman Bizans İmparatoru kendi topraklarından geçmesine müsaade etmedi ve onlara: “Eğer Antakya'yı bana vereceğinize dair yemin etmezseniz İslâm ülkelerine gitmek üzere

¹³¹ *el-Kâmil*, XII,445–452.

Boğaz'ı geçmenize izin vermem" dedi. Aslında maksadı Frankları İslâm ülkelerine gitmeğe teşvik etmekte; çünkü o Türklerin ne derece güçlü, dayanıklı ve o bölgedeki şehirlere nasıl hâkim olduklarını bildiği için Türklerin Frankların hiç birini sağ bırakmayacağını zannediyordu.

Franklar, Bizans İmparatorunun teklifini kabul ettiler ve 490 (1096–1097) yılında İstanbul yakınındaki bir yerden boğazı geçerek Kılıç Arslan b. Süleyman b. Kutalmış'ın ülkesine, Konya ve diğer şehirlere vardılar. Franklar Kılıç Arslan'ın ülkesine varınca Kılıç Arslan askerleriyle onların karşısına çıkıp ülkesinden geçmelerine mani oldu. Franklar onunla savaşa girip 490 yılı Recep ayında (Haziran-Temmuz 1097) onu mağlûp ettiler ve ülkesini geçerek Ermeni oğlunun topraklarına kadar gittiler, Ermeni topraklarına girdiler ve daha sonra oradan çıkıp Antakya'ya giderek muhasara ettiler."¹³²

İbnü'l-Esîr, Bizans İmparatorunun Haçlıları Anadolu topraklarına yönlendirmesini onun Haçlıların Türkler karşısında hezimete uğrayıp yok olmalarını istemesi olarak anlatmaktadır. Oysa İstanbul'a gelen Haçlı kuvvetleri ve geriden gelecekler de hesaplandığında muazzam bir gücün Anadolu'ya geçmesi ve oraları Türklerden arındırması İmparator için en istenilecek durumdu. Böyle olmalı ki, her ne kadar *el-Kâmil*'de bahsedilmese de, İmparator ve Haçlı liderleri arasında yapılan görüşmelerin en önemli konusunu, Türklerin Anadolu topraklarından atılması ve Haçlılarca alınan şehirlerin ve toprakların tekrar Bizanslılara teslim edilmesi oluşturmuştur. Haçlılar için Anadolu toprakları, Kudüs yolu üzerinde bulunan ve emniyete alınması gereken yerler olması hasebiyle ilk elden temizlenmesi gereken yerlerdi. Ancak "Türklerin Anadolu'dan atılması da Bizans siyasetinin esas hedefiydi."¹³³

İbnü'l-Esîr'in, Bizans'ın, Batıdan büyük kabileler halinde gelen Haçlı gruplarını, timsahın önüne atar gibi Türklerin önüne atarak yok etmek istediği şeklindeki algılaması yeterince açıklayıcı olamamaktadır. Aksine diğer kaynaklardan edinilen bilgiler durumun tam tersi olduğu şeklindedir. Anadolu'daki Türk ilerleyişi karşısında tutunamayan Bizans için Haçlılar yegâne çıkış umudu olarak gözükmektedir. Nitekim onların Anadolu'da izledikleri yollar ve mücadeleleri bu gayeye hizmet etmiştir.

¹³² *el-Kâmil*, X,228.

¹³³ S. Runciman, I,135.

1096 yılında Pierre I’Hermite önderliğinde Kudüs yönünde yollara düşen oldukça büyük bir kalabalık aralarında büyük savaşçıların yanında geniş halk kitleleri de bulunduğu halde daha İstanbul’a varmadan yaptıkları çapullar ve azgınca tutumları yüzünden büyük kayıplar verdi. İstanbul’a ulaşan bu ilk haçlı yığını imparator tarafından fazla bekletilmeden kendilerine gereksinimleri tedarik edildikten sonra boğazdan geçirilir ve geriden gelen haçlı birliklerini beklemeleri tavsiye edilir. Çünkü gelen bu öncü birlik oldukça tecrübesiz ve kendilerini bekleyen tehlikeden habersizdir.¹³⁴ Bizans İmparatoru Alexios’un çabaları savaş tecrübesi olmayan bu Haçlı yığının ihtiyatsız bir şekilde ilerlerken Türklerce pusuya düşürülmeleri ve devam eden çarpışmalarda helak olmalarına mani olmaktı. Fakat onlar acele davranıp yollarına devam edecekler ve karşılaştıkları Selçuklu kuvvetlerinden ağır bir yenilgi alacaklardır. Binlerce kişinin kılıçtan geçirildiği, hayatta kalan pek az kimsenin esir edildiği ve pek az kişinin kaçarak canını kurtardığı bu ilk Haçlı-Müslüman çatışmasına *el-Kâmil*’de yer verilmemektedir.

“Haçlıların çoğu yollarda ölmüştü. Eğer ülkelerinden çıktıkları kadar sayıyı aynen muhafaza etmiş olsalardı hiç şüphesiz bütün İslâm ülkelerini kaparlardı.”¹³⁵ Bu can alıcı tespit ekseriyetle bütün haçlı akınları için geçerlidir. Bu tespiti İbnü’l-Esîr, Antakya önünde galip gelen Haçlılar için söylemektedir. Genel itibariyle yazarın Haçlı saldırıları hakkında hatırı sayılır düzeyde güvenilir bilgilere sahip olduğunu kabul etmekle birlikte özellikle onun bu saldırıların ilk yıllarına ait olarak verdiği bilgilerin daha sonrakilere nazaran az ve yetersiz olduğunu söylemek gerekmektedir. Öyle ki yukarıda el-Kamil’den yaptığımız alıntıda Haçlıların yollarda büyük kayıplar verdiği bahsetmektedir. Yazar onca Hıristiyan’ın yollarda ölmesinden bahsederken bu olayların nerede ve nasıl meydana geldiği hakkında bilgiler vermemektedir. Yazarın bu tutumunu bir başka örnekle pekiştirmelim. Haçlı reislerinden olan Bohemond’la Gümüştekin b. Danişmend arasında vuku bulan savaş ve Bohemond’un esir düşmesinin ardından meydana gelen olaylar verilen bilgilerin önemine karşın kısa bir şekilde anlatılmıştır. Bohemond’un Gümüştekin’e esir düşmesinin ardından gelişen olayları anlatmaya devam eden yazarın verdiği bilgiler şöyledir: “Daha sonra beş haçlı kontu deniz yoluyla gelip Bohemond’u kurtarmak istediler. Engüriyye (Ankara) denilen kaleye kadar geldiler, burayı işgal edip içindeki

¹³⁴ S. Runciman, I,102.

¹³⁵ *el-Kâmil*, X,229.

Müslümanları öldürdüler. Oradan İsmail b. Dânişmend'in bulunduğu başka bir kaleye gittiler ve orayı da muhasara ettiler. Bunun üzerine İbn Dânişmend (Gümüştekin) çok sayıda asker topladı ve Haçlılarla karşılaştı. Onlara pusu kurup savaşa girdi. Daha sonra pusudaki birlikler Haçlıların üzerine saldırdılar. Üç yüz bin kişilik Haçlı ordusundan geceleyin kaçıp yaralı olarak kurtulan üç bin kişiden başka hiç kimse kurtulamadı.”¹³⁶ Üç yüz bin kişinin öldüğü bu savaşta bahsedilen haçlı reislerinin kim oldukları ve savaşdaki akıbetlerinin ne olduğu anlatılmamaktadır.

Antakya önlerine gelip uzun bir muhasaranın ardından şehri teslim alan ve yapılan karşı taarruzu azimle etkisiz kılan Haçlıların Anadolu topraklarından geçişleri ve verdikleri zayıflık da kitap da gerektiği gibi yer almaz.¹³⁷

Birinci Haçlı akının aksine arkadan gelen nispeten düzenli bir ordu vardır. Bizans desteğini de yanına alan Haçlı akının İznik'i ele geçirmesinin arkasından Sultan Kılıç Arslan'ın Eskişehir'de Haçlıları pusuya düşürmesi ve meydana gelen çarpışma sonundaysa arkadan gelen ordunun da desteğini alan Haçlılar karşısında yenilmesi Anadolu yollarını Hıristiyanlara açan¹³⁸ bir olay olarak kitapta yer almaz.

Antakya'dan önce Haçlıların hâkim oldukları önemli bir krallık olan Urfa ve oraya sahip olan Kral Baudouin'in burayı ele geçirmek için verdiği mücadele ve çevre Müslümanlarla olan savaşlarına¹³⁹ *el-Kâmil*'de fazlaca yer verilmez. Yazar bu konudan sadece 494/1100 yılı olaylarını anlatırken Urfa'nın daha önce Haçlılar tarafından ele geçirildiğini kaydeder.¹⁴⁰

Antakya kuşatmasında yaşanan olaylar içinde yazar tarafından zırh ustası Rüzbe'nin ihaneti sonucu burçlardan birinin ele geçirilmesi ve Yağısyan'ın pes etmesi anlatılır. Burcun düşmesinin ardından yeise kapılan Yağısyan kaçacak ve yorgun düşükten sonra yoldan geçen bir Ermeni tarafından kafası kesilecektir. Antakya kuşatmasında Yağısyan'ın şehri müdafaa için yaptığı hazırlıklar içinde şehrin gayri Müslimlerini surlar dışına çıkarması anlatılmakla birlikte onun uzun kuşatma boyunca verdiği mücadele ve çevre Müslüman merkezlerle yaptığı görüşmeler anlatılmamaktadır. Ayrıca kitaba bakıldığında Antakya'nın savunması yalnızca surlar

¹³⁶ *el-Kâmil*, X,248.

¹³⁷ S. Runciman, I,173

¹³⁸ S. Runciman, I,143.

¹³⁹ S. Runciman, I,157–159.

¹⁴⁰ *el-Kâmil*, X,267.

içinde hapsolmuş Yağısyan ve yerli halka kalmış gibidir.¹⁴¹ Yağısyan'ın Dımaşk meliki Dukak'la bağlantı kurması ve gerekli desteği görmemesi, bunun yanında Haleb meliki Rıdvan ve diğer emirlerden oluşan Müslüman savaşçıların Haçlılar karşısındaki mağlubiyetleri¹⁴² eksik bırakılan konulardandır.

2. Kudüs'ün Haçlılar Tarafından İşgali

el-Kâmil'de Haçlıların Kudüs'ü işgalleri, büyük bir sembol şehrin el değiştirmesi ve kaybeden için büyük bir felaket olması göz önünde bulundurulursa, diğer küçük hadiselerin aksine oldukça az bir yer tutmaktadır. Kitapta ayrılan yerin hak ettiği kadar olduğunu söylemek güçtür. Belki bu duyulan acının İbnü'l-Esîr'in yazımına bir yansımadır. İbnü'l-Esîr erdiği başlıkta lanet okuduğu Haçlıların kuşatmalarının kırk günden fazla sürdüğünü yazar. Haçlıların kurduğu burçların işe yaramamasının ardından onların şehrin kuzeyinden girerek Kudüs'ü işgal ettiklerini belirtir. İbnü'l-Esîr Haçlıların, sayıları yetmiş bini bulan Müslümanların neredeyse hepsinin öldürüldüklerini aktarmaktadır. Ölenler arasında çok sayıda din adamı, âlim, zahit ve abid vardır.¹⁴³ Müslümanlardan sadece Mihrab-ı Davud'a sığınanlar üç günlük bir çarpışmanın ardından diledikleri emanın Haçlılarca verilmesinin ardından kurtulabilmişlerdir. Tarihçi, bu işgal sırasında yapılan büyük bir yağmadan da bahsetmektedir. Haçlılar kutsal mekânlarda ne kadar değerli eşya varsa hepsini yağmalamışlardır.¹⁴⁴

İbnü'l-Esîr, Kudüs'ün Haçlılarca işgali dolayısıyla açtığı başlık altında İslâm dünyasının o sırada içinde bulunduğu çatışma ve ruh halini de anlatmak istemektedir. Hatta buna direkt olarak da değinir. Her ne kadar Haçlılar daha Kudüs'e gelmeden oranın Müslümanlar arasında yer değiştirmesi; Fâtımîlerin Haçlılar karşısında güçsüz düşen Türkmenlerden burayı almaları ayrı bir konu olsa da Kudüs'ün Haçlılarca işgali konusunun başlığı altında anlatılmıştır. Bu bize Müslümanların kendi aralarında Haçlılar karşısında ortak bir hareket oluşturmadıklarını göstermektedir.

“Kudüs, Tâcüddevle Tutuş'un hâkimiyetinde olup burayı Türkmen emîri Artukoğlu Sökmen'e ikta etmişti. Haçlılar Antakya önünde Türkleri bozguna uğrattı ve bir kısmını da öldürünce, onlar güçsüz düşüp muhtelif yerlere dağıldılar, Fatımîler de

¹⁴¹ *el-Kâmil*, X,248.

¹⁴² S. Runciman, I,174.

¹⁴³ *el-Kâmil*, X,236.

¹⁴⁴ *el-Kâmil*, X,236.

Türklerin zayıfladığını görünce Kudüs üzerine yürüdüler. Fatımî ordusunun başında el-Efdal b. Bedrû'l-Cemâlî vardı. Fatımî ordusu Kudüs'ü muhasara etti. Şehirde Artuk'un iki oğlu Emir Sökmen ile İlğazi, bunların amcazadeleri Sevinç ve kardeşlerinin oğlu Yâkûtî vardı. Fatımî ordusu kırk kûsur mancınık kurup şehri onlara karşı müdafaa etti. Savaş ve muhasara kırk kûsur gün sürdü. Fatımîler 489 yılı Şaban ayında (Temmuz-Ağustos 1096) emân ile Kudüs'ü zapt ettiler.”¹⁴⁵ Haçlıların organize bir şekilde Müslümanların elinde bulunan toprakları Kudüs merkez olmak üzere işgale geldikleri bir dönemde, Müslümanların kendi aralarında birlik olmaktan ziyade Haçlıların gelişini mücadele için fırsat bilmeleri yazarın dikkat çektiği bir husustur. Yine aynı yerde Suriye'den hareketle Kadı Ebu Sa'd el-Herevi'nin öncülüğünde Bağdat'a yardım çağrısına giden kabile de Haçlılar karşısında bütünlük arz eden bir İslâm dünyası olmadığını gösterir. Bu hareket Bağdat Halifeliğinin olan biten konusunda kayıtsızlığını bir ölçüde yansıtır. Nihayet İbnü'l-Esîr “Sultanlar birbirlerine düştüler, böylece Haçlılar İslâm ülkelerine yerleştiler”¹⁴⁶ diyerek durumu izah etmektedir.

Kudüs'ün Haçlılarca işgali, Antakya'nın işgalinden daha fazla bir ayrıntıyla anlatılmaz. Haçlılar gelmiş, Kudüs'ü işgal etmiş ve içindeki Müslümanları katletmişlerdir. Kuşatma ve savunma taktiklerinden fazlaca bahsedilmez. Ayrıntı gibi duran bu konularda, daha sonra meydana gelen birçok olayda özellikle kendi yaşadığı dönemler söz konusu olduğunda teferruatlı bilgiler vermektedir.

Haçlılar Kudüs'te tarihin kaydedilmiş en büyük katliamlarından birine imza atmışlardı. Fatımi valisi İftiharüddeve ve yanında bulunan az bir kimsenin dışında Müslümanlardan sağ bırakılan kalmamıştı. Bunun yanında *el-Kâmil*'de bahsi geçmeyen Kudüs Yahudileri de bu katliamdan nasiplerini almışlardı.¹⁴⁷ Kudüs, Haçlıların ele geçirdikleri önemli üçüncü şehirdi. Kudüs'ten önce Haçlı gazabına uğrayan şehir Ma'arrat al-Numan'dır. İbnü'l-Esîr burada Hıristiyan istilacıların yüz binden fazla insanı öldürdüklerini ve çok sayıda kadın ve çocuğu da esir ettiklerini bildirmektedir.¹⁴⁸ Bu rakamları verirken yazarın soğukkanlılığı dikkat çeker. Yazar kendi yaşadığı dönemlerde gözlemlediği Haçlı mücadelelerindeki insanlık trajedileri

¹⁴⁵ *el-Kâmil*, X,236.

¹⁴⁶ *el-Kâmil*, X,236.

¹⁴⁷ S. Runciman, I,220.

¹⁴⁸ *el-Kâmil*, X,232.

için kişisel yorumunu ekleyecek ve durumun vahametini ortaya koyan örnekler verecektir.

3. Kudüs'ün Selâhaddîn Tarafından Fethi

Kudüs'ün yeniden Müslümanların eline geçmesinin anlatıldığı konu başlığı çok sadedir: “Kudüs'ün Fethi”¹⁴⁹. Buna karşın anlatım oldukça teferruatlı ve açıklayıcıdır. Antakya ve Kudüs'ün Haçlılarca muhasara edilmeleri ve arkasından meydana gelen olayların anlatıldığı bölümlerin aksine burada yazar geçmişi ve sonrasında devam eden bir süreç olarak bakar konuya. Kitabın Haçlılarla ilgili olayların anlatıldığı bölümleri incelendiğinde Selâhaddîn Eyyubî'nin planlı ve programlı bir şekilde Kudüs hedefini belirlediği ve o hedefe doğru ilerlediği görülür. Özellikle Selâhaddîn Eyyubî'nin kahramanı olduğu Haçlı olayları kitapta ayrıntılı olarak anlatılır. Yazar onun dönemini bizzat müşahede etmiştir. Selâhaddîn'le ortak mekânlarda bulunmuştur. Kimi zaman seferlere de katılmıştır. Bu nedenle önceki Haçlı olaylarına nazaran bu bölümlerde ayrıntılı bilgiler vermesi daha bir anlaşılır olmanın yanında tarihçiliği açısından daha da önemlidir.

Selâhaddîn, Kudüs'ten önce çevredeki hemen hemen bütün yerleşim yerlerini yönetimi altına alır. Kudüs'ün fethini sağlayan en önemli başarı belki de Hittin Savaşı'dır. İbnü'l-Esîr bu savaşı bizzat Selâhaddîn Eyyubî'nin oğlu el-Melikü'l-Efdal'in ağzından anlatır.¹⁵⁰ Bu savaş Haçlılar için büyük bir yıkım ve güç kaybı anlamına gelmenin yanında büyük bir aşağılanmadır da. Haçlıların savaşçı kaybı o kadar büyüktür ki yazar bunu anlatırken “maktulleri görenler bir kişinin bile esir alınmadığını; esir alınanları görenlerinse bir kişinin bile öldürülmediğini zannederlerdi” demektedir. Yine kendisinin olayın yaşanmasının ardından bir yıl geçtikten sonra Hittin'den geçerken gördükleri de Haçlıların kayıplarının ne kadar büyük olduğunu onu ağzından belgelemektedir. Yazar görgü tanıklığını şöyle anlatır: “Ben bu olaydan yaklaşık bir yıl sonra savaş yerine gittiğim zaman ta uzaklardan yeryüzünün onların kemikleriyle dolu olduğunu gördüm. Bir kısmı birbirlerinin üzerine yığılmış toplu vaziyette, bir kısmı da sağa sola dağılmış haldeydi. Sellerin sürükledikleri, oradaki tepe ve çukurluklarda yaşayan yırtıcı hayvanların götürdükleri bunların dışındadır.” Haçlıların yenilgisinde en büyük pay İbnü'l-

¹⁴⁹ *el-Kâmil*, XI,431.

¹⁵⁰ *el-Kâmil*, XI,423.

Esîr'in de kaydettiği gibi susuzluktu. Yanlış hesap yapan Haçlılar susuz ve bitkin bir şekilde Müslümanlarla çarpışmak zorunda kalmışlardır. Genel olarak olayların sebeplerini vermeye çalışan yazar burada nasıl olup da Haçlıların böylesine büyük bir yanlışlığa düştüklerini anlatmamaktadır. Bu daha çok yazarın bilgi kaynaklarıyla bağlantılı olsa gerekir. Ya da tarih yazıcılığındaki üslubu böyle yapmasına neden olmuştur. S. Runciman eserinde bu yenilginin tecrübesiz ve etkilenmeye açık Kral Guy'ın yanlış kararlarıyla gerçekleştiğini belirtir.¹⁵¹ Burada İbnü'l-Esîr'in aktardığı bilgilerin Müslüman kaynaklardan ve Müslüman görgü tanıklarından alındığını söylemeliyiz. Bu bilgiler arasında savaşa katılan Haçlılar hakkında fazla bilgiye rastlanmaz. Selâhaddîn Eyyubî'nin muadili olan Kralın adı eserde yer almaz. Ancak Müslümanlar arasında yaptığı zulümlerle ünlenmiş olan Reynald, ismiyle anılır. Onun Selâhaddîn'in bizzat kendisi tarafından öldürülüşü güzelce tasvir edilir. Selâhaddîn daha önce onu öldüreceğine dair yemin etmiştir.¹⁵²

Yukarıda da bahsi geçtiği üzere Kudüs'ün Müslümanlarca fethi kitapta teferruatlı bir şekilde yer almaktadır. Buna göre yazar Müslüman kuvvetlerin bu kuşatmanın başarısı için gereken her şeyi tamamlamışlardır. Kudüs'ten başka çevrede teslim olmamış yerleşim yeri kalmamış gibidir. Donanma, Haçlıların denizden alabilecekleri yardımı engellemek için hazır tutulmuştur.¹⁵³ Selâhaddîn için artık yapılması gereken gidip şehri teslim almaktır.

İbnü'l-Esîr, Kudüs halkının ve buraya gelen, daha önce Selâhaddîn'in şehirlerini teslim alarak kendilerine eman verdiği kimselerin canları pahasına da olsa şehri savunma azim ve isteklerini dile getirir.¹⁵⁴ Bulabildikleri ne varsa onları kullanarak şehri muhafaza ve müdafaa için toplanırlar. Bu onlar için ölüm kalım savaşıdır. İlk geldiklerinde Haçlıların Kudüs'te neler yaptıkları ne onlar tarafından ne de Müslümanlar tarafından unutulmuştu. Yaşanan katliamın aynısını kendileri için de bekleme konusundaki korkuları çok da yersiz değildi. Hem İbnü'l-Esîr'de hem de diğer yazarların eserlerinde bu beklenti belirtilmektedir.

Eserde “Frankların büyük patrikleri Kudüs'teydi. Patrik kraldan daha üstündü” denilerek Patriğin varlığı isim verilmeden aktarılmış ancak onun tutumu

¹⁵¹ S. Runciman, II,382.

¹⁵² *el-Kâmil*, XI, 424.

¹⁵³ *el-Kâmil*, XI, 424.

¹⁵⁴ *el-Kâmil*, XI, 431.

hakkında pek bilgi verilmemiştir. Şehrin düşüşünün ardından Patrik Kudüs'ten ayrılırken büyük bir mal varlığıyla yola çıkacaktır. Yazar onun hem mabetlere ait varlıkların hem de kendi şahsi malvarlığın bolluğundan bahseder.¹⁵⁵ Yine yazarın o esnada şehirde bulunduğunu söylediği Balian b. Barzan Kudüs'ün savunmasında önemli bir şahsiyettir. "Haçlı Seferleri Tarihi" adlı eserde Balian'ın Kudüs'te bulunan karısı ve çocuklarını alıp Sur'a götürmek için buraya geldiği bilgisi verilmektedir. Balian Selâhaddîn'den ailesini şehirden çıkarıp götürme hususunda özel izin alır. Ancak şehrin savunmasız olduğunu gördüğünde bir mektupla Selâhaddîn'e Kudüs'ün savunmasında görev alması gerektiğini bildirir. Selâhaddîn'in bu durumu anlayışla karşılayıp eş ve çocuklarının güvenli bir şekilde şehirden ayrılmalarına müsaade ettiği aktarılır. Bunun ardından Balian şehrin savunmasında liderliği ele alarak var olan bütün gücüyle mücadele eder.¹⁵⁶

İbnü'l-Esîr'in bizzat müşahede edilmiş ve kayda geçirilmiş olarak verdiği bilgilere göre şehirde çevre yerleşim yerlerinden gelen çok sayıda halk kitlelerinin bulunmasının yanında altmış bin süvari ve piyade de bulunmaktadır.¹⁵⁷ Yazar Frankların şehir surlarına mancınık kurduklarını ve çok çetin bir şekilde savaştıklarını anlatır. Frank süvarilerinin her gün şehrin dışına çıkıp savaştıkları ve hatta düello yaptıkları ve bu düellolarda Müslümanların önemli kayıplar verdikleri anlatılır.¹⁵⁸

S. Runciman, kuşatma sırasında Kudüs'te bulunanları anlatırken çok zayıf bir savaşçı varlığından bahseder. "Şehrin nüfusu bütün civardan koşup gelen, fakat içlerinde sadece pek azı savaşıma muktedir mülteciler yüzünden pek artmıştı. Bir erkeğe mukabil elli kadın ve çocuk mevcuttu. Şehirde sadece iki şövalye vardı. Bu sebeple Balian, asil bir aileden olan on altı yaşını aşmış bütün çocuklarla şehir ahalisinden otuz kişiyi şövalyeliğe yükseltti."¹⁵⁹ Bu bilgiler, *el-Kâmil*'dekilerle karşılaştırıldığında ortada büyük bir farkın olduğu görülür. İbnü'l-Esîr'in yazdıkları bir bütün olarak incelendiğinde Haçlıların Kudüs savunmasında gösterdikleri azim kararlılık bir ölçüde başarıyı sadece onların inançlarından aldıkları güçle izah

¹⁵⁵ *el-Kâmil*, XI, 434.

¹⁵⁶ S. Runciman, II,388.

¹⁵⁷ *el-Kâmil*, XI, 434.

¹⁵⁸ *el-Kâmil*, XI, 432.

¹⁵⁹ S. Runciman, II,389.

edemeyeceğimizi ortaya koyar. Gerçekte şehirde azımsanamayacak bir savaşçı birliğin mevcut olduğu bir gerçektir.

Dikkati çeken önemli noktalardan biri de Kudüs'ün teslimi noktasında yaşananlardır. İbnü'l-Esîr'in anlatımına göre gayretlerinin sonuç vermeyeceğini gören Haçlılar eman dilemek üzere Selâhaddîn'e elçiler gönderirler. Selâhaddîn H. 491 (M. 1097) yılında Haçlıların Kudüs halkına yaptıklarını tekrarlamak istediğini bildirir. Akabinde Balian bizzat kendisi şartları müzakere için Selâhaddîn'den izin ister. Görüşme sonunda Selâhaddîn Kudüs ahalisinin salıverilmesini kabul etmeyince yazarın aktarımıyla şunları söyler : “Ey Sultan! İyi bil ki, biz bu şehirde Allah'tan başkasının bilmeyeceği kadar büyük bir kalabalığa sahibiz. Bu topluluk emân almak umuduyla savaşa ara verdi. Sen diğer şehirlerin halkına emân verdiğin gibi onlara da emân verirsin zannettiler. Onlar yaşamak istiyor, ölmek istemiyorlar, fakat eğer ölümden başka çare olmadığını görürsek, Allah'a yemin ederiz ki, çocuklarımızı ve karılarımızı öldürür, mallarımızı, eşyalarımızı ateşe veririz. Size bu mallardan bir dinar veya bir dirhem olsun istifade ettirmeyiz. Ne bir erkek ve ne de bir kadın esir alabilirsiniz. Bu işi bitirdikten sonra da Kubbetu's-sahra'yı, Mescid-i Aksâ'yı ve diğer yerleri tahrip eder, sonra da elimizdeki esir Müslümanları öldürürüz. Bunların sayısı beş bindir. Kendimize bir tek hayvan dahi ayırmadan hepsini öldürür, sonra da hepimiz size karşı saldırıya geçer, canını ve kanını müdafaa etmek isteyen insanlar gibi savaşırız. O zaman da öldürülenlerin sayısınca adam öldürmedikçe ölmeyiz. Ya şerefimizle ölür, ya da şerefli bir şekilde muzaffer oluruz.”¹⁶⁰ Bunun üzerine Selâhaddîn fidye vermeleri şartıyla Balian'ın teslim olma teklifini kabul eder. Dikkat edilmesi gereken husus Selâhaddîn Eyyubî'nin Haçlıların yaptıklarının aynını onlara yapma isteğinden mecburen vazgeçtiği bilgisidir. Bu bilgi muhtemelen İbnü'l-Esîr kaynaklı olarak S. Runciman'ın eserinde de yer bulmaktadır. İbnü'l-Esîr biraz ileride Sur şehrinin kuşatması ve akabinde kuşatmadan vazgeçilmek durumunda kalınmasının ardından tek suçlunun bizzat Selâhaddîn Eyyubî olduğunu ve buna sebep olarak da onun ele geçirilen şehir halklarının serbest bırakılması geleneğinin olduğunu söyler.¹⁶¹ Gerçekten de yazar bu şikâyeti dile getirmekte haklı olabilir. Fakat buradan anlayabileceğimiz şey daha farklıdır. Selâhaddîn Eyyubî için ele

¹⁶⁰ *el-Kâmil*, XI, 433.

¹⁶¹ *el-Kâmil*, XI, 438.

geçirilen şehrin halkını serbest bırakmak bir gelenektir. Bizzat yazarın kendi anlatımlarında görüleceği gibi bütün bir fetih hareketi boyunca onun amacı hiçbir zaman insan katli olmamıştır. Daha çok, serbest bırakıldıklarında gerçekten zararlı olabilecekler ya da bizzat zulümleriyle Müslümanlar arasında ünlenecek kimseler öldürülmüştür. Hittin savaşından sonra yaşananlar buna örnektir. Bunun yanında Kudüs'te fidye vermekle mükellef olup da verecek parası olmayanların hepsini çeşitli vesilelerle bizzat affetmesi ve gitmelerine müsaade etmesi hiçbir yaptırıma maruz kalmadan onun bağışlayıcılığını göstermektedir.¹⁶²

D. İbnü'l-Esîr'in Gözlem ve Tespitlerinde Haçlı Değerlendirmesi

İbnü'l-Esîr, eseri meydana getirirken kendi yaşadığı dönemdeki olayları öncekilerden farklı bir üslupla değerlendirmemektedir. Tecrübesine dayanarak anlattığı olaylarla daha önce meydana gelmiş olan olayları anlattığı dönemler arasındaki en önemli fark bilgi yoğunluğu yönündendir. Genel itibariyle anlatım olarak bütün olayları sanki kendi müşahade etmiş gibi anlatmaktadır. Kimi zaman anlattığı olayın içinde seyirci gibidir.¹⁶³ Bu anlatımın ötesinde çoğu zaman hissiyatını da ayrıca aktarmaktadır. Yazar kimi durumları daha belirgin anlatmak için çeşitli bahanelerle gerekçe olarak tamamlayıcı bilgiler vermektedir. Kendi yaşadığı dönemler harici zamanlar için çeşitli şairlerin şiirlerinden aktarmalar yapmanın yanında kimi başka kimselerin gözlemlerini de vermektedir. Kendi yaşadığı dönemler için bu durum daha farklı olarak bizzat yaşadıkları ve gördüklerinin aktarılması şeklinde olmaktadır. Ancak bu bilgiler anlatılmak istenilen olayın pekiştirilmesine hizmet eden malzemelerdir.

Kudüs'ün fethinden sonra sürgit devam eden fetih hareketlerinden birisi olan Berzeve'nin fethine Selâhaddîn Eyyubî'nin ordusuyla birlikte katılan yazar öyle doyurucu bilgiler sunmaktadır ki insan kendini sinema filmi seyrediyor sanabilir. Kalenin coğrafi yapısı, içinde bulunanların gücü, bunun yanında Müslümanların gücü, savaşma istek ve azimleri son derece iyi aktarılmaktadır. Yazar bu fetih dolayısıyla Haçlılarla ilişki bağlamında ilginç anekdotlar da sunmaktadır.¹⁶⁴

¹⁶²S. Runciman, II,391.

¹⁶³ *el-Kâmil*, X,540.

¹⁶⁴ *el-Kâmil*, XII, 26.

İbnü'l-Esîr'in birinci elden aldığı bilgiler arasında onun yaşanılan olayın tanıklarından elde ettikleri de oldukça önem taşır. Selâhaddîn Eyyubî'nin Mısır'a hâkim oluşunu anlatırken direkt bir şekilde onun ağzından bilgiler aktarmaktadır.¹⁶⁵ Bunu yaparken Selâhaddîn'in adamlarından olan bir dostunu aracı olarak belirtmektedir. Bu bize onun eserini oluştururken yakın tanıklırları da kullandığını göstermenin yanında verilen bilgilerin sıhhatini de teyit eder. O bu rivayetinde Selâhaddîn Eyyubî hakkında önemli bilgiler verir.

Yazarın Haçlı seferleri dolayısıyla zikrettiği bilgiler arasında kendi gördükleri de yer alır. Bunlardan bir kısmını buraya almak gerekir düşüncesindeyim. Remle'de mağlup olan Selâhaddîn sağ salim bir şekilde Mısır'a ulaştıktan sonra Dımaşk'te bulunan kardeşi Şemsüddeve Turanşah'a yazdığı mektupta durumu izah etmektedir. Yazar bu mektubu Selâhaddîn Eyyubî'nin el yazısından bizzat okuduğunu dile getirir.¹⁶⁶ Bu mektupta Selâhaddîn, kurtuluşunu Allah'ın iradesine bağlamakta ve bunu Allah'ın dilediği başka bir iş için yaptığını söylemektedir.

524/1129 yılında İmadüddîn Zengi ile Haçlılar arasında meydana gelen savaşta Haçlı kayıplarının büyüklüğünü aktarırken olaydan altmış yıl sonra bir seyahati dolayısıyla savaş bölgesinden geçerken orada bulunan kemiklerin Haçlılara ait olduğu bilgisinin kendisine verildiğini nakletmektedir.¹⁶⁷

Dikkat çeken hususlardan biri de yazarın hadiselerin geçtiği coğrafyaya hâkimiyetidir. Yazar olayların geçtiği yerlerin birçoğunu görmesinin yanında o yörelerin stratejik önemlerinden de pekâlâ haberdar görünmektedir. Gerek görüyorsa bir kalenin fethini anlatırken o kalenin coğrafi durumu hakkında bilgi vermeyi ihmal etmemektedir. Bir dağın tepesinde midir? Hangi bölgelere hâkimdir. Kalenin işlevi nelerdir? Bu gibi sorulara oldukça doyurucu bilgiler vermektedir. Çoğunlukla da bunu kendi müşahedesiyle desteklemektedir.¹⁶⁸

Haçlılardan topluluk ya da birey olarak bahis söz konusu olduğunda çoğunlukla İbnü'l-Esîr söze beddua ile başlamaktadır. En azından bu lanet okumak şeklinde olmaktadır. Lanetleme daha çok onların saldırı ve galip

¹⁶⁵ *el-Kâmil*, XI, 278.

¹⁶⁶ *el-Kâmil*, XI, 355.

¹⁶⁷ *el-Kâmil*, X,524.

¹⁶⁸ *el-Kâmil*, XI,55.

geldikleri durumlar için söz konusu olmaktadır. Özellikle de Haçlıların insanları katlettikleri durumlar için beddualarda bulunmaktadır.

Haçlılardan Saint Gilles adının her anıldığı yerde muhakkak kendisine lanet okunmuştur.¹⁶⁹ O yaptıklarıyla Müslümanlar arasında kötü bir üne sahip savaşıydı. Konuya Haçlılar tarafından bakıldığında oldukça başarılıdır. Buna karşın yazarın Frankların iyiliklerinden bahisle son derece olumlu şahsiyetlerden bahsettiğini de belirtmek önemlidir.

İbnü'l-Esîr'in eserinde Haçlıların kişisel olarak değerlendirildiği bir bölüm aramak başından nafi bir tutumdur. Fakat dikkatlice bakılırsa eserden Haçlı kişiliği hakkında yeterli derecede bilgi elde etmenin çok zor olmadığı görülür. Eser boyunca anlatılan Haçlı kişiliği genel olarak savaşlarda mücadele içinde olan insandır. Bu bağlamda savaşçı Haçlı, oldukça inançlı ve savaş için azimlidir ve aynı zamanda inancı için savaşmaktadır. Yazar eserinde yeri geldikçe bu kişilikten çeşitli yönleriyle bahseder. Bu bahisler onların niçin kendi vatanlarından uzaklarda İslâm diyarında bulduklarını da açıklar mahiyettedir. İbnü'l-Esîr, Kudüs'ün fethinin ardından büyük bir karamsarlığa kapılan Haçlıların tekrar harekete geçip eski güçlerine kavuşmak için uğraşlarını anlatırken ilginç gözlemlerde bulunur ve bunlar oldukça öğreticidir. "Esirlerden biri bana bir annenin tek çocuğu olduğunu ve dünyada bir evden başka hiç bir şeyleri olmadığını, annesinin o evi satıp parasıyla kendisini teçhiz edip bir evi (aileyi) kurtarmak için gönderdiğini, fakat esir alındığını anlatmıştı. Dinî ve sınırsız nefsanî duyguları Haçlıları bu şekilde hareket etmeğe zorluyordu, bu yüzden de pek çok zorluk ve zilletlerle karşılaşmalarına rağmen çok uzak yerlerden kara ve deniz yoluyla sefere katılıyorlardı."¹⁷⁰

Daha mücadelenin en başında onların dini inanışları ve bunun için savaşmaları kendini belli etmektedir. Antakya'yı fetheden Haçlılar bir anlamda kendilerini aynı zamanda buraya hapsetmişlerdir. Müslüman savaşçılar tarafından kuşatılan ve Antakya'da açlık ve susuzluk çeken Haçlı, üç günlük bir oruç tutmanın ve tövbenin ardından Hz. İsa'ya ait olduğu söylenen mızrağın da bulunmasıyla bir çıkarma hareketiyle kendilerinden çok daha kalabalık olan

¹⁶⁹ *el-Kâmil*, X,331.

¹⁷⁰ *el-Kâmil*, XII, 39.

Müslüman askerleri hezimete uğratabilmektedir.¹⁷¹ Kılıç Arslan b. Süleyman b. Kutalmış karşısında hezimete uğrayan Saint Gilles üç yüz kişilik bir kuvvetle büyük bir Müslüman savaşçı topluluğunu yenebilmektedir. Öyle ki bu karşılaşmada sadece Trablus Müslümanlarının oluşturduğu kuvvetten yedi bin kişiyi öldürmüşlerdir.¹⁷²

İbnü'l-Esîr, Haçlılar arasında yer alan şövalyelerden bahsederken “cesur ve yiğit” betimlemesini kullanır. Bu Müslümanlar arasında genel bir kanaat gibidir. Haçlıların İslâm dünyasına gelişleriyle yaşıtlı sayılabilecek olan Üsame b. Munkız hatıratında Haçlılar ve onların şövalyeleri hakkında oldukça teferruatlı bilgiler verir. O da Haçlıların cesaretlerinden bahseder. Haçlılardan bahisle İbn Munkız şunları aktarır: “Franklar cesaret dışında insani erdemlerden hiçbirine sahip değiller. Onların bildikleri tek değer yüce mertebe şövalyeliktir.”¹⁷³

Tuğtekin ve Haçlılar arasında cereyan eden savaşta Kral Baudouin’in esir düşen yeğeni kendisine sunulan Müslüman olmak ya da ölmek arasındaki iki tercihten ölüm olanını seçmiş ve bizzat Tuğtekin tarafından katledilmiştir.¹⁷⁴ Bu davranışının genel olarak bir haçlı tutumu olduğunu söylemek esere bakıldığında rahatlıkla söylenebilir.

Haçlıların savaşmak hususunda son derece kararlı ve gözü pek insanlar oldukları görülüyor. Çok kere az bir askerle Müslümanlara galip geliyorlar. Çoğunlukla ölümüne savaştıkları görülüyor.¹⁷⁵ Ölümü göze alan kararlı tutumları daha çok onların esir düşmek istememelerinden de kaynaklanıyor. Kitapta Haçlıları başarıya azmetmiş kimseler olarak görmekteyiz.

Kudüs’ün Müslümanlar tarafından fethinin anlatıldığı bölümde yazar savaşın şiddetini aktarırken hem Müslümanların hem de frankların savaşmayı dini bir vecibe olarak gördüklerini ve bunun için savaştıklarını söylemektedir.¹⁷⁶ Yine bu çatışmaların sonunda mağlup olan Haçlıların yenilgi nedeniyle içine düştükleri kahredici durum onların dini sembollerinin yıkılışıyla içler acısı bir durum halini alır. “Kubbetü's-Sahra'nın üzerinde büyük ve altın yaldızlı bir

¹⁷¹ *el-Kâmil*, X, 231.

¹⁷² *el-Kâmil*, X,281.

¹⁷³ Üsame İbn Munkız, *İbn Munkız Haçlılara Karşı*, çev. Selehaddin Hacıoğlu, İstanbul 2006, s. 111.

¹⁷⁴ *el-Kâmil*, X,373.

¹⁷⁵ *el-Kâmil*, X,432.

¹⁷⁶ *el-Kâmil*, XI,432.

haç vardı. Müslümanlar cuma günü şehre girince onlardan bir grup haçı sök-
mek için kubbenin üzerine tırmandılar. Haç sökölüp yere düşünce şehir
içindeki ve dışındaki Müslümanlarla Franklar hep birden bağrıştılar.
Müslümanlar sevinçlerinden tekbir getirirken, Franklar başlarına gelen bu
musibetten duydukları acı ve üzüntü ile feryat ediyorlardı. Halk öyle bir feryat
ve çığlık duydu ki, şiddet ve azametinden yer sallandı.”¹⁷⁷

Haçlıların zorla ele geçirdikleri ilk şehir, her ne kadar İstanbul’a daha
yakın olan İznik şehriyse de burayı daha içine girmeden Rumlara bırakmak
zorunda kalmışlardı. Fakat Antakya’ya girdiklerinde yaşayan canlı bırakmadılar
dense yeridir. Adeta bütün hunharlıklarını sergilediler burayı elde ettiklerinde.
Ardından Ma'arrat al-Numan’da yüz bin kişiyi kılıçtan geçiren haçlı¹⁷⁸ aynı
şekilde Kudüs’ü işgalin ardından yetmiş bin Müslüman’ı katledecek
acımasızlığa sahiptir. Bunun yanında kendisine ait olmayan kutsal mekân ve
binalara da son derece saygısızdır. Öyle ki Mescid-i Aksa’da değerli ne varsa
yağmalamıştır.¹⁷⁹ Tüm haçlı mücadelesi boyunca görülen en önemli özellikleri
onların ele geçirdikleri bütün şehir halklarını kılıçtan geçirmeleri ve şehri baştan
aşağı yağma etmeleridir.¹⁸⁰

Yazarın Haçlıların güvenilirlikleri konusundaki izlenimlerini onun
öznel fikirlerinden çok aktardığı hadiselerle bakarak değerlendirmemiz
gerekir. Kimi zaman kişilere ait anekdotlar aktarmaktadır. Biz güvenilirlik
konusunda genel olarak yazarın aktardığı konular üzerinden değerlendirmeler
yapacağız.

Haçlıların güvenle ilgili problemleri en çok onların şehirleri kuşatmaları
esnasında halka verdikleri emanla ilgili olmaktadır. Eman verme genel olarak
Haçlı hadiselerinin vuku bulduğu dönemde bir savaş hukukudur. Kuşatılan
şehrin ahalisi savunmadan vazgeçmek için kuşatanlarla müzakereye girmekte ve
kabullenilen şartlar doğrultusunda şehirlerini teslim etmektedirler. Bu noktada
dönemin savaşçılarının acımasızlık ve aç gözlülüğü devreye girmekte ve verilen
sözler havada kalabilmektedir.¹⁸¹ Uzun süren Akka kuşatmasının ardından

¹⁷⁷ *el-Kâmil*, XI,435.

¹⁷⁸ *el-Kâmil*, X,236.

¹⁷⁹ *el-Kâmil*, X,236.

¹⁸⁰ *el-Kâmil*, X,267.

¹⁸¹ *el-Kâmil*, X,302.

anlaşma yoluyla şehre hakim olan Haçlılar (İngiltere Kralı) serbest bırakmaya söz verdiği halkı kılıçtan geçirecektir. Bu Haçlıların Müslümanlara yaşattıkları en acı tecrübelerden biri olmanın yanında Haçlı barbarlığının bir örneğidir.¹⁸²

Güven ve savaş ahlakı konusundaki önemli husus, Haçlıların İslâm topraklarında kaldıkları süre içerisinde olgunlaştıkları ve belirli bir düzeye ulaştıkları gerçeğidir. Örneğin Suriye’de bulunan sahil şehri Sur’u kuşatan Haçlılarla yapılan anlaşma gereğince teslim olan halka ve anlaşılan miktar dışındaki mala kesinlikle dokunmayacaklardır.¹⁸³ Bu durum Haçlılar arasında da kabul gören bir savaş geleneğinin yerleşmeye başladığını göstermektedir. Yoksa genel olarak tam anlamıyla yerleşik ve herkesin itina gösterdiği kurallardan bahsetmek zordur. İbnü’l-Esîr, Kerek şehri hâkimi Prens Reynald’dan bahsederken çok ağır ifadeler kullanır. Yazarın anlatımına göre o son derece şirret bir adamdır. Onun şerrinden ahalisini korumak üzere Selâhaddîn, Kerek’i muhasara eder ve bir anlaşma yapılır. Buna rağmen Prens Reynald anlaşmayı bozar ve eski eşkıyalığına döner. Öyle ki Selâhaddîn Eyyubî onu öldürmeye yemin eder.¹⁸⁴ Bu Reynald’ın yaptığı saldırganlığın tek örneği değildir. Mekke ve Medine’ye saldırganın yanında kendi bölgesine uğrayan bir kabileye aralarındaki anlaşmaya rağmen saldırarak büyük zarar vermişti.¹⁸⁵ Nihayetinde Hittin Savaşı’ndan sonra Selâhaddîn Eyyubî kendi eliyle Prens Reynald’ı öldürecek.¹⁸⁶

Benzeri bir konu da hükümdarlar arasında yapılan anlaşmalar hususunda da verilen sözlerin tutulmamasıdır. Antakya hükümdarı olan Bohemund’un esaretten kurtulmak üzere Danişmend ile yaptığı anlaşmaya uymadığı ve serbest bırakılmasının akabinde Müslümanlar için çok büyük felakete sebebiyet verdiği görülmektedir.¹⁸⁷ Buna karşılık benzeşen diğer bir örnek de farklı bir durumla karşılaşmaktayız. Beş yıllık bir esaretin ardından Çavlı tarafından serbest bırakılan Haçlı Kontu Baudouin yaptığı anlaşmalara

¹⁸² *el-Kâmil*, XII,68.

¹⁸³ *el-Kâmil*, X,491.

¹⁸⁴ *el-Kâmil*, XI,417.

¹⁸⁵ *el-Kâmil*, XI,424.

¹⁸⁶ *el-Kâmil*, XI,424.

¹⁸⁷ *el-Kâmil*, X,281.

sadık kalmaktadır.¹⁸⁸ Buna göre o söz verdiği parayı vermenin yanında Müslüman esirleri de serbest bırakmıştır. Daha sonraki dönemde Baudouin Antakya Kralı Tancred'e karşı Çavlı'nın yanında savaşacak, yenilgiye uğrayan ve kendisine sığınan Müslümanlara çok iyi davranacaktır.¹⁸⁹ Bu özelliği pekiştirir mahiyette olan bir örnekte İbn Munkız'ın eserinde yer alır. Esareten kurtulan Prens Baldwin, Antakya'yı ele geçirdikten sonra Munkızlara büyük iyilikler yapacaktır. Bunun sebebi olarak kendi baba ve amcasının bir vesileyle ona karşı takındıkları iyi tutumu gösterir. Dahası o Baldwin hakkındaki olumlu kişilik tasvirini pekiştirmek için son derece açıklayıcı bir örnek verir. Buna göre Baldwin, Antakya Kralı Bohemund'un oğlunun şehre gelmesinin ardından yönetimi kendisine terk ederek şehir surları dışında çadır kurmuş ve "Antakya ambarları tahılla dolu olduğu halde o gece pazardan atları için hayvan yemi satın almıştır."¹⁹⁰ Bu örnek Haçlılar arasında da gerçekten erdem sahibi kişiliklerin varlığını göstermektedir.

Haçlı olaylarının gerçekte ne büyük trajedilere yol açtığını gözler önüne sermek için tek tek örnekler vermek olayların vahametini anlatmak için gerekli olan bir şey değildir. En başından sonuna kadar hem Müslümanlardan, hem de Haçlılardan çok sayıda insan ölmüş ya da büyük acılara gark olmuştur. İbnü'l-Esîr kendi görgü tanıklığıyla bu acı durumdan nasibini alan birkaç haçlıdan bahseder ki bu, insanlık adına ne büyük cinayetlerin işlendiğini gösteren küçük örneklerden biri olmaktadır. Yazar gördüklerini Yafa'nın fethi dolayısıyla açtığı başlıkta anlatmaktadır: "Bu sırada ben Haleb'deydim, yanımda Yafalı bir cariye vardı, onun yanında da yaklaşık bir yaşlarında bir çocuk bulunuyordu. Çocuk kadının elinden düştü ve yüzü soyuldu. Kadıncağız buna çok ağladı. Ben onu teskin ettim ve: "Bu çocuk senin kendi çocuğun değil ki ağlayasın, niçin ağlıyorsun?" dedim; bunun üzerine kadıncağız: "Ben ona değil, başımıza gelen musibetlere ağlıyorum. Altı kardeşim vardı, hepsi öldüler. Kocamla iki kız kardeşimden de hiç bir haber alamadım" dedi. Bu sadece bir kadının başına gelen bir olaydı. Diğerleri de aynı durumdaydı. Halep'te efendisiyle bir kapıya gelmiş Frank asıllı bir kadın gördüm. Efendisi kapıyı çaldı, ev sahibi kapıyı açtı ve onlarla konuştu, sonra Frank asıllı bir kadını dışarı çıkardı, diğer kadın onu

¹⁸⁸ *el-Kâmil*, X,370.

¹⁸⁹ *el-Kâmil*, X,373.

¹⁹⁰ İbn Munkız, s. 194.

görünce bağışıp birbirlerine sarıldılar. Ağlayıp feryat ediyorlardı. Yere düştüler, sonra kalkıp oturdular ve sohbeta daldılar. Bir de ne göreyim, ikisi kardeşmiş. Aileleri kalabalıkmış, fakat onların hiç biri hakkında bilgileri yokmuş”¹⁹¹ Bu satırlar, olayın insani yönünü günümüze aktaran önemli bir tanıklık olma niteliğindedir. Yazarın tarih yazıcılığında bu insani yöne birçok vesileyle dikkat çekilmektedir. Yaşanılan kıtlık ve afet durumlarını anlatan bölümlerde de buna benzer satırlar bulmak mümkün olmaktadır.

¹⁹¹ *el-Kâmil*, XI,427.

SONUÇ

İbnü'l-Esîr'in eseri Haçlı seferleri bağlamında değerlendirildiğinde teslim edilmesi gereken en önemli husus, onun tarihin bu önemli olayını öğrenmek ve anlamak için gözden kaçırılmaması gerekli bir kaynak olmasıdır. Bunun sebebi sadece yazarın kimi konularda verdiği doyurucu ve sağlıklı bilgiler değildir. Yaşadığı dönem itibariyle olayların tam da ortasında yer alan ve kayda geçiren İbnü'l-Esîr aynı zamanda kendisi gibi Müslüman olan dünyanın olaylara bakış açısını da yansıtmaktadır. Bu, Haçlı olaylarını algılama ve yaşanan olaylar münasebetiyle batılılara bakış açısıdır.

Şüphesiz dönemin olayları, yaşandıkları coğrafya ve tarih için önemli ayrışmaların oluşmasına sebep oldu. Yaşanılan coğrafya Hıristiyan varlığına her zaman ev sahipliği yapmıştı. Dahası buralar, Hıristiyanlığın doğduğu mekânlardı. Lakin yeni gerçeklik Hıristiyanlığın tekrar batılılar eliyle buraya dönüşü ve bir süre hâkim oluşudur. Bu hâkimiyet sırasında bu toprakların Müslüman sahipleriyle onlar arasında gelişen olaylar, ikili bir yapıyı meydana getirmişti. Batılı olmayıp da yörenin asli unsurundan olan Hıristiyanlarla bir şekilde kaynaşık bir toplum görüntüsü bu olaylarla büsbütün ortadan kalkmıştır. Yeni durum çatışma ve savaş ortamıdır. Yazarın eseri bu çatışma ve savaş ortamında kişilerin birbirlerini değerlendirmelerini bugün için anlamamıza olanak tanımaktadır.

Eser, yazarın tarih yazıcılığında bağlı kaldığı kronolojik yöntem gereği, olayları yılları esas alarak aktarmaktadır. Bunun anlamı yaşanan tarihi olayların birbirinden kopuk şekilde aktarılması değildir. Yazar yıllara ayrılmış olarak aktardığı olayları yazıya geçirirken sürekli olarak okurunu geriye ve ileriye götürmektedir. Tarih vererek, eğer olayın ileriki bir zamanla ya da gerideki bir zamanda oluşan olayla ilişkisi varsa, olayların geçmiş yılın olayları arasında ya da gelecekteki o yılın olayları arasında anlatıldığını dile getirmektedir. Buradan yazarın tarihi olaylar arasında belli bir bütünlüğü gözettiğini anlarız. Yazar olaylar arasında sebep ve sonuç ilişkilerini de eserinde vermeyi ihmal etmemiştir.

El-Kâmil, kayda geçirdiği tarih aralıkları içerisinde gelişen olayları anlatırken geniş bir yelpazede değerlendirmelerde bulunmuştur. Dönem içerisinde meydana gelen bir takım garip olaylara varıncaya kadar değerlendirilmiştir. Yumurta doğuran horozdan ay tutulmasına, yaşanan kuraklıklardan oluşan depremlere varıncaya kadar birçok konu

eserde yer almaktadır. Buradan anlatılan dönemin birçok özelliği hakkında çıkarımda bulunmak mümkün olmaktadır.

Yazarın kişiliği kitap üzerinden oldukça net bir şekilde görülür. Yazar döneminin tarih sahasında öne çıkmış âlim bir şahsiyeti olarak tebarüz eder. Yazarın inancı, olayların aktarım ve değerlendirmelerinde içkindir. Yazar yaşadığı toplumun sorumlu bir düşünürdür de aynı zamanda. Yazdığı dönem içerisinde âlimlerden sıkça bahsetmenin ötesinde “çeşitli olaylar” başlığı altında genel olarak âlimlerin vefatlarından ve onların kişiliklerinden bahseder. Yazdığı olaylarda yeri geldikçe olayla ilişkisini gördüğü ayetleri de vererek burada ilahi iradenin yansımalarını gösterir.

Bu gün bile çeşitli şekillerde tartışma konusu olarak varlığını devam ettirmekte olan tarihçinin tarafsızlığı konusu üzerinden yazar eleştirildiğinde onun yazdıklarının önemi azalmaz. Dikkatlice okunduğunda görülecek olan şu ki yazar eserine kendisine ulaşan bilgileri doğru bir şekilde aktarmaya gayret etmiştir. Her ne kadar bilgilerin eksikliği ya da yanlışlığı değerlendirilmeye tabi tutulabilir ise de yazarın kasıtlı bir tutumla herhangi bir çarpıtmaya bilinçli olarak girişmediği görülür. Yazar batıdan gelen savaşçıların muhatabı olan halkın bir parçasıdır. Yapılan her girişimin muhatabıdır. Bu yönüyle elbette taraftır. Lakin bu tarafgirlik tarihçilik üzerinden devam eden bir çatışma ve çarpışmanın sürdürülmesi şeklinde kendini göstermez. Eserin kendi toplumu için yazıldığı ve tarih yazıcılığının amaçlarından yazarın haberdar olmaması düşünülemeyeceği için de verilen bilgilerin çarpıtmalardan uzak tutulduğunu söyleyebiliriz. Eserin tarihçilik açısından en önemli yanıysa bir tarih kitabı olmanın ötesine geçerek tarih için kaynak bir materyal niteliği taşımasıdır. Eser, tarihçilik için fevkalade önemli bir vesikadır. Bu, özellikle yazarın kendi döneminde yaşanan Haçlı seferleri için geçerlidir. Çünkü bu dönemde yaşananlar birinci elden gözlemler ve şahitlikler şeklinde ele alınan konulardır. Kitabına ikinci elden aktardığı bilgilerse kaynaklık olarak sağlam addedilecek birinci kişilerden elde ettiği bilgilerdir.

Yazar Haçlı seferlerinin dini nitelik arz ettiği düşüncesindedir. Haçlılar dini düşünceleri dolayısıyla onca yolu kat etmişler ve onca zorluğa katlanmışlardır. Onların kişisel tecrübeleri en az bu seferler dolayısıyla katledilen Müslümanlarınkı kadar acıklıdır. Bu düşünce daha çok savaşlarda çarpışan Haçlı kişiliği için söz konusudur. Kendi evinden binlerce km. uzakta kılıç sallayan batılı bunu dini gayeleri için yapmaktadır.

Haçlı seferlerinin bir bütün olarak değerlendirilmeye tabi tutulduğunda gayesinin ne olduğu ve niçin vuku bulan zamanda harekete geçtiği konusu yazarın etraflıca değerlendirdiği ve vuzuha kavuşturduğu bir konu değildir. Çalışma içerisinde konu edilen yazara ait değerlendirmeler olayın büyüklüğü ve sonuçları da göz önüne alınırsa eksik bırakılmış görünmektedir. Bunu daha çok batı ile doğu arasındaki bilgi akışındaki kopukluğa bağlamalıyız. Bir diğer nedense Müslümanlar ve Batılı Hıristiyanlar arasında var olan ilişki kopukluğudur. Zamanın iletişim koşullarının buna el vermemesinin yanında toplum ve medeniyet olarak ayrışıklık da buna sebep olarak gösterilebilir. Yazar fevkalade büyük olan bu projenin düzenleyicilerinden ve düzenlenmesinin başlangıcından habersizdir. Bunun böyle olması sadece yazar açısından da geçerli olan bir durum değildir. Dönemin Müslüman önderleri içinde aynı habersizlik söz konusudur. Anadolu'yu baştan sona fethetmekte olan dönemin Selçuklularının da olup bitenden pek haberli oldukları söylenemez. Onlar İstanbul'un batısında meydana gelen olaylardan habersiz gibidirler. Öyle ki ilk gelen halk kafilisinden haberdar olup onları etkisiz kıldıktan sonra arkadan gelecek olan büyük ve düzenli Haçlı ordularından habersizce Anadolu içlerinde Müslüman Beyliklerle aralarında var olan çatışmalara dönmekteler ve bir şekilde Haçlılara karşı gafil kalmaktadırlar. Şüphesiz bunda organize olamamış devlet yapılanmalarının olmamasının etkisi büyüktür. Yazara tekrar döndüğümüzde ise onun Anadolu topraklarında meydana gelen ilk olaylardan çok da haberli olmadığını görürüz. Bu da yazarın bu seferlerinin başlangıcındaki Haçlı gayelerini ve olaylarını değerlendirmekteki yetersizliğini açıklar.

Yazar Haçlıların başarısını ve uzun süre Ortadoğu'da kalışlarını değerlendirmede pek tabii ki başarılıdır. Müslüman coğrafyasında olup bitenlerin değerlendirmesine fevkalade hâkimdir. Dönemin yöneticileri hakkında en ince ayrıntısına kadar bilgi sahibidir. Bu bilgilerinin doğrultusunda teşhisini açık ve net bir şekilde kitabına almıştır. Buna göre onların kendi aralarındaki çatışmalar neticesinde Haçlılar başarılı olabilmişlerdir. Gerçekten de durum yazarın belirttiği gibidir. Franklar arasındaki birlik ve beraberliğin Müslüman dünyasında karşılığı yok gibidir. Kendi başına ayrı bir Medeniyet olan İstanbul merkezli Bizans İmparatorluğu'nun bile bir şekilde müdahil olarak bu seferlerin düzenleyicileriyle birlikteliğinden bahsedilmesine karşın Müslüman dünyası param parça olmanın ötesinde çatışma halindedir. Çeşitli

zaman aralıklarında top yekûn bir şekilde Haçlılara karşı bir tutum belirlemesi ve bunun getirdiği birlikte savaş hali mevzu bahis olabilmış ise de gerçekte bir bütünlüğün olmadığını görmekteyiz. Kitap takip edildiğinde Haçlıları direkt olarak hedef alan ve bütün mesaisini onlara karşı harcayan beylikler ve devletçikler söz konusu olabilmektedir. Ne hazindir ki bu çabalar da çoğu kez bizzat diğer Müslümanlarla yapılan savaşlarla akamete uğrayabilmektedir. Bunlardan Artuk Oğulları Beyliği'nden Belek Bey'in durumu oldukça hazin bir örnektir. Bugün Osmaniye'nin hemen kuzeyinde bulunan Kastabala Kalesi (Menbiç Kalesi) önünde kuşatma halinde iken yukarıdan gelen bir Müslüman savaşçının okuyla ölüme gitmiştir. O ki savaştığı bütün Haçlılara karşı başarı kazanmış ve tam hedef onların üzerine yürümekte olan bir şahsiyettir. Haçlıları direkt olarak hedef alan diğer bir hanedansa Zengiler'dir. Onların bir uzantısı olan ve zamanla büyük bir devlet meydana getiren Eyyubîlerin de tek hedef olarak Haçlıların üzerine yürüdüklerini görmekteyiz.

Müslümanlar için savaş ve savaşta ölüm her zaman kutsal sayılmıştır. Şüphesiz her savaşta olduğu gibi Haçlılarla yapılan mücadelelerde ölenler de şehit sayılmış ve savaşçılar da bu bilinçle savaşmışlardır. Ancak Haçlılarda olduğu gibi tam anlamıyla dini bir hareketten söz etmek oldukça güçtür. Güç birliği yaparak dini bir gayeyle düşmanları İslâm diyarından çıkarmak gibi top yekûn bir hareketten söz etmek yaygın bir tutum değildir. Zaman zaman bu düşünce gündeme gelmiş olsa da bu tüm dönemleri kapsayan bir düşünce haline gelememiştir. Zaman içerisinde Haçlıların Müslüman topraklarındaki varlıkları belli bir meşruiyet kazanmıştır bile denilebilir. Bu söylenenler İslâm dünyasının küçük bir coğrafyasını oluşturan Haçlıların muhatabı Müslümanların yaşadığı bölgeler için çok geçerli olmayabilir. Çünkü onlar her an olayların içerisinde yaşayanlar olarak heyecanları diri kişilerdi. Bu heyecan yaşanan olumsuzluklar karşısında her geçen gün artan bir savaşma azmini beslemekteydi. Lakin çok uzakta olmayan Bağdat'taki Halifeyi harekete geçirmek için büyük çabalar sarf etmek gerekiyordu. Haçlıları İslâm dünyasından uzaklaştırmak gibi dini bir gayenin Müslümanlar arasında hiç olmadığını söylemek haksızlık gibi görülebilir. Lakin meydana gelen olayların çoğunun bir egemenlik sahasını genişletmek gayesine hizmet ettiğini belirtmeliyiz. *el-Kâmil*'de Selâhaddîn Eyyubî'nin Haçlılara karşı topyekûn bir taarruza geçmek için Zengiler'in etkisiz hale gelmelerini beklemiş olduğunu görürüz.

Haçlı seferleri insanlık tarihi için dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu özellikle batılılar için olumlu yönde geçerli olan bir şeydir. Uzun soluklu bir değerlendirilmede bu seferlerin kazananının batılar olduğunu söyleriz. Onlar büyük zorluklar çekerek de olsa hedeflerinin çoğunu gerçekleştirmiş görünmektedirler. Bu seferler Malazgirt Meydan Muharebesi ile iyice belirginlik kazanan Müslüman ilerlemesini önemli ölçüde akamete uğratmıştır. Her ne kadar batılılar yenilmiş olarak uzun bir zamanın ardından topraklarına çekilmek zorunda kalmış olsalar da Müslümanlara kalan sadece acı ve kederden başka bir şey değildir.

Haçlı seferleri dolayısıyla batılı toplumlarla doğuluların karşılaşmasını günümüzün moda kavramı medeniyetler çatışması bağlamında değerlendirdiğimizde göreceğimiz şey aksine medeniyetlerin buluşmasını işaret etmektedir. Burada durup bir şeyi teslim etmemiz gerekiyor. O da batılı misafirlerin Doğuya gelirken terkilerinde Müslümanların da faydalanabileceği bir medeniyet birikimi taşımadıklarıdır. Hâlihazırda Müslümanlar zaten Hıristiyan dini mensuplarıyla birlikte yaşamaktaydılar. Dini yönden farklı bir tutumu onlardan öğrenmeleri için o kadar savaşa gayretine girmeleri gerekmiyordu. Buna karşılık batılıların Müslümanlardan medeniyet öğrendikleri ve hatta insan gibi yaşamayı öğrendiklerini söyleyebiliriz. Bu savaşlar bağnazların ve bağnazlığın kullanıldığı savaşlardır. Her yönüyle karanlık savaşlardır. Zavallı halk kitlelerinin kör taassup uğruna telef olduğu savaşlardır. Kudüs yallarını Hıristiyanların rahatça gidip gelecekları şekilde emniyete alma isteğiyle yola çıkan kalabalıklar geriye kan ve gözyaşından başka bir şey bırakmadılar.

İbnü'l-Esîr, batılıların girdikleri şehirlerde kütüphanelerin vakıf kitaplarına el koyduklarından bahseder. Aynı şekilde Üsame b. Munkız şahsına ait dört bin kitabın Haçlılar tarafından gasp edildiğini yazmaktadır. Biraz istihza ile de olsa İbn Munkız onların yemek yapmayı Müslümanlardan öğrendiklerini söyler. Ayrıca hamama gidip yıkanmak ve temizlenmek onların Müslümanlardan öğrendikleri arsındadır. Barbar Franklar Kudüs yolu üzerinde bulunan İstanbul'dan geçerken tuvalet ihtiyaçlarını gidermek için elbiselerini sıyırıp halkın arasında ihtiyaç gidermeye oturur. Şaşkın bakışlara hedef olan üzerinde İsa'nın çarmıha gerilişini simgeleyen haç bulunan kişilere tuvaletler gösterilir kullanma kılavuzu yerine geçen bilgilerle. Aynı barbar Haçlı gelip İstanbul'u da yağmalayacak yakıp yıkacaktır. Ayasofya'ya onlar kadar hakaret eden

hiçbir topluluk olmamıştır. Buradan varmak istediğimiz şey batılıların Müslümanlar arasında medenileştikleridir. Üslup, usturup öğrendikleridir.

Savaşçılık ve şövalyelik batılı için büyük bir edemdir. Bununla inancı uğruna yiğitçe savaşmış ve yurdundan uzakta zaferler kazanmıştır. Doğuya getirdikleri işte bu savaştır. Öldürmek, yağmalamak ve yıkmaktır. Götürdüklerini anlatmaksa bizim konumuz değildir. Onca acıya, yıkıma ve zorluğa değmiş midir diye sorulsa bugünün Haçlısına herhalde evet diyecektir. Belki meydana gelen olayları tasvip etmekte zorlanacaktır. Ancak sonuçta doğudan aldıklarıyla ve doğuya verdikleri zararla birçok kazanım elde ettikleri gerçektir.

KAYNAKLAR

- Aşur, Said Abudülfettah, “*el-Kâmil fi’t-Tarih* li İbni’l-Esîr”, *TI*, c. II.
- Fernini, Ilias, “Athir (Ibn al-Athir)”, *A Bibliography Of Schoolars in Medieval Islam*, 2006.
- Furat, Ahmet Subhi, “*el-Kâmil*’in İstanbul Kütüphanelerindeki Yazma Nüshaları”, *Şarkiyat Mecmuası*, VIII, İstanbul 1998.
- İbnü’l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi’t-Tarih Tercümesi*, çev. Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1987.
- Micheau, Façoise, “Le Kamil d’Ibn al-Athir, source principale de l’Histoire des Arabes dans le Muhtasar de Bar Hebraeus”, *Melanges de l’Université Saint-Joseph*, c. LVIII–2005.
- Murray, David, “The Annals of the Saljug Turks: Selections from al-Kamil fi’t-Ta’rikh” *Journal of Semitic Studies*, c. XLIX, sayı: 2, Oxford 2004.
- Mustafa, Şakir, *et-Tarihu ’l- Arab ve ’l-Müerrihîn*, Beyrut 1980.
- North, Albrecht, *Müslümanlıkta ve Hıristiyanlıkta Kutsal Savaş ve Mücadele*, çev. İhsan Çatay, İstanbul, 1999
- Özaydın, Abdülkerim, “*el-Kâmil*”, *DİA*, c. XXIV;
“İbnü’l-Esîr”, *DİA*, İstanbul 2000.
- Richards, D. S. , “Ibn Al-Athir”, *Encyclopaedia Iranica*, Costa Mesa, California 1996.
- Richards, D. S. , *Encyclopedia Of Arabic Literature*, London 1998.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Ankara 1998.
- Stark, Rodney, *Tek Gerçek Tanrı, Tek Tanrıcılığın Tarihsel Sonuçları*, çev. Çiğdem Özür, İstanbul 2005.
- Strayer, Joseph R., “Athir” (Ibn Al), *Dictionary of the Middle Ages*, New York 1998.
- Şeşen, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998.
- Ünal, A. Afşin, “İbnü’l-Esîr’in *el-Kâmil fi’t-Tarih* İsimli Kaynak Eserinin Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Bakımından Bir Değerlendirmesi,” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 8, yıl: 1999, Kayseri.
- Üsâme İbn Munkız, *İbn Munkız Haçlılara Karşı*, çev. Selâhaddîn Hacıoğlu, İstanbul 2006.

ÖZET

Bu çalışma yazar İbnü'l Esir'in *el-Kamil fi't-Tarih* adlı eserinde Haçlı Seferlerinin işlenişinin bir kritiğini yapmıştır. Giriş bölümünde Haçlı Seferleri nitelik olarak değerlendirilmiştir. Papaların teşvik ve yönlendirmesiyle oluşan bu savaşların dini özelliği dile getirilmiştir.

Tezde, tarihçinin dile getirdiği Haçlı Seferleri ile ilgili konular başlıklar halinde bir araya getirildi. Örneklem olarak bu seferlerde öne çıkan üç olay üzerinden yazarın tarihçiliği değerlendirildi. Kudüs'ün Haçlılar tarafından fethi ve tekrar Müslümanlara geçişi ile Antakya'nın kuşatılması incelenilen konulardır.

Son olarak Haçlılarla Müslümanlar arasında meydana gelen kimi olaylar ve ilişkiler incelenmiştir. Bu incelemeden yazarın Haçlı Seferlerine bakışını çıkarırız. Çalışmanın başında ayrıca Yazarın Haçlı Seferlerine yaklaşımını irdeledik. Bu yaklaşım yazarın kendisine akseden gününün Haçlı Seferleri yaklaşımıdır. Onun yaklaşımını etkileyen bilgiler çoğu zaman eksik ve yetersizdir. Buna mukabil giriştiği anlamlandırma çabası da eksik kalmaktadır.

Hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar için en önemli tarihi olaylardan biri olan Haçlı Seferlerinin önemli bir bölümünü kendisi hayatta iken müşahade etme ve yazma imkânına kavuşan yazarın tanıklığı tarihçilik için önemlidir. Bu yönüyle *el-Kamil fi't-Tarih* haçlı seferleri için değerli bir kaynaktır. Yazar her ne kadar yaşanan olayları bütün boyutlarıyla aktaramamış ise de Müslüman dünyasının olaylara bakışını aktarabilmiştir.

ABSTRACT

This study critically examines the handling of the Crusades in Ibn al-Athir's *al-Kamil fi al-Tarikh*. In Introduction, the Crusades have been evaluated characteristically. Developed by the encouragement and direction of the Popes, the religious aspects of these wars have been voiced.

The events that were dealt with by the historian have been put together chronologically in the thesis. As exemplary, three events that come out as signifiers have been chosen to examine the historiography of the author. The capture of Jerusalem by the Crusaders and its recapture by Muslims and the Antioch siege were the subjects studied.

Finally, some events and relations that took place between Muslims and the Crusaders have been examined. As a result of these studies, we deduced the author's view on the Crusades. Additionally, at the beginning of the work, the author's approach to the Crusades has been scrutinised. This approach looks similar to the approaches of the day the author has inherited to the Crusades. The information made up his approach is mostly inaccurate and insufficient. Consequently, his endeavour of comprehension remains to be also insufficient.

It is widely accepted that one of the most important historical events both for Christians and Muslims were the Crusades. Thus, as someone who witnessed and penned down the significant parts of the Crusades, the author's view of them is important for historiography. From this perspective, *al-Kamil fi al-Tarikh* is an important resource for the Crusades. Although, the author was not able to cover all aspects of the events that took place, he portrayed the Muslim world's view on the events.